

ŞEMSEDDİN SİVÂSÎ, HAYATI, ŞAHSÎYYETİ, TARİKATI, ESERLERİ

Prof.Dr.Hasan AKSOY*

Anahtar Kelimeler: Şemseddin Sivâsî, Halvetiyye-Şemsiyye, Tasavvuf, Kerâmet, Menâkib, Şiir, Mevlid.

Özet

Şemseddin Sivâsî 926/1520'de Tokat/Zile'de doğmuş, bilhassa *Menâkib-ı İmâm A'zam*, *Menâkib-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn*, *Heşt-Behişt*, *Süleyman-nâme*, *Gülşen-âbâd*, *Divân* ve *Mevlid* adlı eserleriyle meşhur olmuş önemli bir mutasavvıf müelliftir. Tahsilini ikmâl ettikten sonra İstanbul'da bir müddet müderrislik yapmış, dört Osmanlı sultânının (Kanunî Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad, III: Mehmed) devirlerini idrâk etmiş, hepsinden de hürmet ve ilgi görmüştür. Tasavvufî yönüyle de dikkat çeken Sivâsî, Halvetiyye tarikatının Şemsiyye kolu müessisidir. 1006/1597'de vefât etmiş, Sivas Meydan Camii haziresine defnedilmiştir. Şâirliği ve edebî kimliği tasavvufî yönü kadar dikkat çekmemiştir. Menâkibnâmelerde kendisine birçok kerâmet isnâd edilmiştir.

---

* M.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

The life and works of shamsaddin sivası

Key Words: Shamsaddin Sivasi, Halvatiyya-Shamsiyya, Sufism, Miracle, Poem, Mevlid.

Abstract

Shamsaddin Sivasi, born in 926/ 1520 in Tokat/Zile, is a significant sufi who became famous for particularly his works titled *Menakıb-ı İmam A'zam*, *Menakıb-ı Cehar-yar-ı Güzin*, *Heşt Behişt*, *Suleyman-name*, *Gulşen-abad*, *Divan* and *Mevlid*. After his education, he was appointed teacher in Istanbul for some time. He lived in the reign of for Ottoman Sultans (Sulaiman, the Magnificent, Salim II, Murad III and Mehmed III) and was highly regarded by all of them. He was also highly notable for his sufism as he established The Shamsiyya branch of The Halvatiyya Order. He passed away in 1006/1597 and was laid to rest in the cemetery of Sivas Meydan Mosque. His fame in sufism surpassed his poetry. He was also attributed many miracles in epics.

I. HAYATI

XVI. asrın ikinci yarısında olgun şahsiyeti yanında, bilhassa *Menâkıb-ı İmâm-ı Azam*, *Menâkıb-ı Çehâr-yâr-ı Güzin*, *Gülşen-âbâd* ve *Mevlid* adlı eserleri ile şöhrat yapmış olan Şemseddin Sivâsî hakkında, kaynaklarda teferruâtlı bilgiye rastlanamamaktadır. Halvetiyye tarikatının Şemsiyye kolu müessisi olan Şemseddin Sivâsî ile âlâkalı olarak kaynaklarda yer alan mâlûmât, nihâyette bir iki esere dayanmakta olup, geri kalanlar tekrardan öte gidememektedir.

Tam adı Ahmed Şemseddin Ebû's-Senâ b. Muhammed Ebi'l-Berekât b. Ârif Hasan ez-Zilî es-Sivâsî'dir.¹ Biraz esmer oluşu dolayısı ile Kara Şems diye şöhrat yaptıysa da² bugün Sivas'ta Şems-i Azîz adıyla anılmaktadır.³

Babası Ebû'l-Berekât Muhammed ez-Zilî, Amasya'da Şeyh Habîb Karamânî halifelerinden olan Hacı Hızır'ın halifesidir. Horasan taraflarından 28 sofusuyla Zile'ye gelmiş ve orada vefât etmiştir.⁴ Şemseddin Sivâsî

¹ Receb b. İbrâhîm Cemâleddin Sivâsî, *Necmü'l-hüdâ fî menâkıb-ı ş-şeyh Şemseddin Ebû's-Senâ* (bundan sonra Necm olarak geçecek), vr. 51^a; Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddin Efendî, *Hülâsâtü'l-hediyye* (bundan sonra Hülâsa olarak) vr. 162^b; Harîrî-zâde Mehmed Kemâleddin Efendî, *Tıbyânü'l-vesâil-i-hakâik fî beyâni selâsili'l-tarâik* (bundan sonra Tıbyân), II, vr. 209^a; Adı Ahmed, künyesi Ebû's-Senâ, lakâbi ise Şemseddin'dir (Bk. a.g.e.ler).

² Muhammed Nazmî b. Ramazan el-İstanbulî, *Hediyyetü'l-ihvân* (bundan sonra Hediyye), vr. 38^b; İbrâhîm Peçevî Efendî, *Târîh-i Peçevî*, II, 29; *Hülâsa*, vr. 162^b.

³ Vehbi Cem Askun, *Sivas Şâirleri*, Sivas 1948, s. 11.

⁴ Sivas Şâirleri, s. 11-12.

dışında Muharrem, İbrâhim ve İsmâil adlarında üç oğlu daha vardır.⁵ Bunlardan Muharrem ve İbrâhim kendisinden büyüktür. Ağabeylerinin, onun yetişmesinde büyük yardımı olmuştur. Nitekim kendisi bu husûsu *Menâkıb-ı İmâm-ı Azam* adlı eserinde şöyle ifade etmektedir:

“Hakîriçün birâder var mükerrerem
Ki üstâdım-durur nâmı Muharrem

Uludur her cihetten bizden ol şân
Odur ilm ü amelde fahr-ı akrân”

Ağabeyi Ebû'l-Leys eş-Şeyh Muharrem Efendi, âlim, fâzıl, fakîh, muhaddis ve müfessir olup, birçok eser telif etmiştir. *Hediyyetü's-sülûk fi şerh-i Tuhfetü'l-mülûk*, Câmî (v. 898/1492)'nin *Kavâid*'ine *Hâşiye*'si ve yine Câmî'nin *Nefehât*'ını *Künûzu'l-Evliyâ* adıyla Arapça'ya tercümesi bunlardandır. Ağabeyinin velûd bir müellif olduğunu kendisi de belirtmektedir:

Yazupdur Tuhfe'ye bir şerh-i sâfi
Hediye'dür adı maksûda kâfi

Dahî Türkîce yazmış çok resâil
Ola tâ ümmete hayre'l-vesâil”

Muharrem Efendi 1000 (1591)'de vefât etmiştir.

Şemseddin Sivâsî'nin diğer ağabeyi Ebu'l-Maânî İbrâhim Efendi, Şeyh Receb Efendi (*Necmü'l-Hüdâ* müellifi)'nin babasıdır. Şemseddin Sivâsî ile beraber Zile'den Sivas'a hicret etmiştir. Bir ara İstanbul'a gelerek burada müderrislik de yapmıştır. Şemseddin Sivâsî'den sonra Sivas'ta Hasan Paşa (Meydan) câmiinde imâmette iken 1000 (1591/2) tarihi dolaylarında vefât etmiştir.

Mevlânâ İsmâil, Ebu'l-Berekât'ın küçük oğludur. Şemseddin Sivâsî'den her bakımdan istifâde etmiştir. Fıkıh ve Hadîs'te ileri idi. *Mültekâ*'ya hâşiye te'lif etmiştir. Vefâtına yakın senelerde Sivas'ta müftülük yapmıştır.⁶

Abdülmeccid Sivâsî (v. 1049/1640)⁷ yeğeni olup (Muharem Efendi'nin oğlu), mürîdi ve halîfesidir. Şeyhî mahlâsı ile şiirler söylemiştir. Dîvânı vardır. Aynı zamanda velûd bir müelliftir. Vefât yeri İstanbul'dur.⁸

⁵ *Sivas Şâirleri* (s. 11-12) adlı eserde İbrâhim ismi Süleyman olarak zikredilmektedir.

⁶ *Necm*, vr. 51b-52^b; *Hediyye*, vr. 814-82^a; *Hülâsa*, vr. 173^b; *Tıbyân*, vr. 215^b.

⁷ Abdülmeccid Sivâsî hakkında bilgi için bk. Cengiz Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmeccid Sivâsî: Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ankara 2000 (Kültür Bakanlığı Yay.).

Şeyh Abdül'ahad Nûrî (v. 1061/1651) Şemseddin Sivâsi'nin kardeşi İsmâil Efendi'nin torunu olup, Sivâsiyye tarikati müessisidir.⁹

Şeyh Receb Efendi ise ağabeyi İbrâhim Efendi'nin oğlu olup, aynı zamanda dâmâdıdır. Arapça *Necmü'l-Hüdâ* adlı eseri te'lif ederek, Şemseddin Sivâsi hakkında en değerli mâlûmâtı elde etmemizi sağlamıştır. Şemseddin Sivâsi vefâtına yakın Receb Efendi'yi vasî tayin etmişti. Şeyh Receb Efendi küçük yaşından itibaren, elli seneye yakın bir müddet Şemseddin Sivâsi'nin hizmetinde bulunmuştur.¹⁰

Şemseddin Sivâsi'nin doğum târihi hakkında bir iki sene farkla çeşitli rakamlar ileri sürülmekte ise de ekser kanâat, 926 (1520) üzerinde birleşmektedir.¹¹

Kaynakların verdiği malûmâta göre doğrum yeri Tokat'ın Zile kasabasıdır.¹² Bu yüzden kendisine Zile'ye nisbet edilerek Zîli de denilmektedir. Zile'de doğmasında mukabil, hayatı Tokat ve bilhassa ömrünün sonuna kadar Sivas'ta geçmiştir.

İlk tahsiline başlamadan önce babası tarafından 7 yaşında iken (1527) Amasya'ya şeyhi Hızır Efendi'nin duâsına mazhar olmak için götürüldü.¹³ Dönüşünü müteâkib Zile'de bulunan âlimlerden, ilk tahsiline başladı. Bilâhare Tokat'a birâderleri Muharrem ve İbrâhim Efendilerin yanına gönderildi. Orada zamanın âlimlerinden Arakiyeci-zâde Şemseddin Mahvî Efendi'nin derslerinden istifâde ederek, ilimde hayli mesâfe katetti. Aklî ve naklî ilimlerde belli bir seviye elde etti.

Tahsilini ikmâli müteâkib 20 yaş civârında, İstanbul'a gelerek Sahn medreselerinden birinde müderrislik vazîfesi yapmıştır. Bir müddet sonra istifâ ederek¹⁴ Şam'a gitti.¹⁵ Bir seneye yakın bir zaman sonra hac farîzasını

⁸ Mahmud b. Ahmed el-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye ez-Zemeât-ı ulviyye* (Lemezât), vr. 219^b; ayrıca daha geniş malûmât için bk. *Hediyye; Hülasa; Hüseyin Vâssaf Bey, Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr* (Sefîne); *Türkçe Yazma Dîvanlar Kataloğu*, II, 306; Cemâleddin Server Revnakoğlu, *İst. Tekkeleri Târihi Notları*, Arşiv B, No: 23, 198, T.C. Dîvan Edebiyatı Müzesi, İstanbul.

⁹ Daha geniş malûmât için bk. a.g.e.ler.

¹⁰ *Necm*, vr. 58a; *Hediyye*, vr. 61^a, 71^a; *Tıbyân*, III, vr. 211^a; *Sefîne*, III, 252; Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, I, 75.

¹¹ Bu hususta Münîrî Belgrâdî, *Silsiletü'l-mukarrabîn ve menâkıbü'l-muttekin*, vr. 98^a; Ali Âli, *Tuhfetü'l-mücâhidîn el-behçetü'z-zâkirîn* (*Tuhfe*), vr. 566^b; *Tıbyân*, II, vr. 209^b; 928 târihini vermekte, *Sivas Şâirleri* (s. 11) ise Şeyh Rüstem silsile-nâmesi'nden nakille 924 târihini zikretmektedir.

¹² *Sivas Şâirleri. Şeyh Rüstem silsile-nâmesi'nden nakille* "Zile'nin Silis köyünde doğdu" diyor (s. 11).

¹³ Şemseddin Sivâsi, "Bu hayır duâ sayesinde doğru yola sülûk ettiğimi" söylüyor (*Hediyye*, vr. 41^a).

¹⁴ Bir gün kazaskeri ziyâret maksadı ile huzûruna vardığında, müderrislerin mutabasısça hareketlerine ve buna mukabil de aşâğılanmalarına tahannütlü edememiş ve bu yüzden istifâ etmiştir. İlime ve irfâna karşı gösterilen bu lâkayd tutumdan çok müteessir olmuş, Fâtih

da edâ ederek, Zile'ye döndü ve vaaz ü nasîhate başladı. Bu arada kendisinde sülûk isteği artması neficesi Amasya'ya giderek Ezine Pazarı'nda babasının şeyhi Hacı Hızır halifelerinden Muslihuddin Efendi'ye biât etti. Normal sıraya göre Tavr-ı râbî'de önce mücâz, sonra da müstahlef oldu. Şeyhi'nin vefâtı üzerine Tokat'a ve sonra Zile'ye dönerek tedris faâliyetine devâm etti. Kısa bir müddet sonra Tokat'a Şeyh Mustafa Efendi'ye biat için geldiyse de Mustafa Efendi yaşlılığı sebebiyle bunu kabul etmedi ve kendisine hayır duâda bulundu. Bu arada Şemseddin Sivâsî'ye müjde vererek, şeyhi olacak zâtın 6 ay sonra Tokat'a geleceğini söyledi. Bunun üzerine Şemsî, tekrar Zile'ye avdet etti. 6 ay sonra hocası Arakiyeci-zâde Şemseddin Mahvî Efendi, kendisine bir mektup göndererek Şeyh Abdülmecîd Şîrvânî (v. 972/1565)'nin Tokat'a geldiğini bildirdi. Bilâhare Tokat'a gelen Şemsî, Abdülmecîd Şîrvânî'ye intisâb etti.¹⁶ *İbret-nümâ*¹⁷ (Hâtîme kısmında) adlı eserinde bu hususu şu şekilde anlatmaktadır:

“Tokuz yüz altmış üç içinde Rûm'a
Kadem basdı fedâ cânım kudûma
Ki ol cümle ulûma mazhar idi
Sülûk ehline rûşen-rehber idi”

Buna göre şeyhi Anadolu'ya (Tokat'a) 963 (1555/6) târihinde gelmiş olmaktadır.

Sülûk sonunda şeyhi kendisini talebe irşâdına memûr kıldı.¹⁸ *Hediyetü'l-ihvân* (55^b)'da Abdülmecîd Şîrvânî'ye;

“11 sene hizmeti yanında 50 sene kadar da seccâde-i irşadda
kâim oldu”

denilmektedir.

Bunâ göre Şemseddin Sivâsî, 30 yaşları civârında (30-32) şeyhine intisâb etmiş ve aşağı yukarı 35 yaşlarında da irşad vazîfesine başlayarak, izin alıp Zile'ye gelmiş olmalıdır.¹⁹

Sivas vâlisi Hasan Paşa (v. 975/1567), Sivas'ta 1564'te inşâ ettirdiği Yeni câmi (Meydan câmii)²⁰ için şeyh ve vâiz aradığında kendisine Şemsî'yi

câmiine giderek iki rekât tevbe namazı kılmıştır (*Necm*, vr. 21^a; *Hediyeye*, vr. 41^b; *Hülâsa*, vr. 163^b; *Tibyân*, II, vr. 210^a; *Sefîne*, III, 347).

¹⁵ *Necm*, vr. 21^b.

¹⁶ *Necm*, vr. 21^a, vr. 23^b, vr. 24^b; *Hediyeye*, vr. 39^{a-b}, vr. 42^a, vr. 434^{a-b}; *Hülâsa*, vr. 164^a; *Silsiletü'l-mukarrabîn*, vr. 7^b; Sûzî Ahmed Efendi, *Silsile-i pîr li-meşâyihî'l-Halvetiyye* (Sûzî), vr. 30^b.

¹⁸ Sülûkda iken bir gün Abdülmecîd Şîrvânî kendisini çağırarak "Müjde, sana saâdetle Cenâb-ı Hâdî, fazl ve kereminden seccâde ve asâ ve hilâfelle müşerref eyledi." dedi. Kendisine hayır, berekât ve talebe irşâdı ile duâ etti (*Hediyeye*, vr. 54^b; *Hülâsa*, vr. 164^a).

¹⁹ *Hallü maakidi'l-kavaid* adlı eserini 967 (1559/60)'da Zile'de te'lif ettiğine göre 40-41 yaşları civârında Zile'de mukim bulunmaktaydı.

tavsiye etmişlerdi. Bunun üzerine Hasan Paşa tarafından Sivas'a dâvet edilen Şemseddin Sivâsî, bu dâveti, Zile'deki yaşlı babasının ve Tokat'taki şeyhinin izni dâhilinde ve ayrıca evlâd ü iyâli ile talebelerini de yanına almak şartıyla kabûl edeceğini bildirdi. Şartının kabûlü üzerine Sivas'a hicret etti. Bir tekke binâ edip, câmide vaaz ü nasîhat ve tekkede de tâat, ibâdet ve riyâzet ile meşğul oldu.²¹

Bir ara Karahisar²² eşrâfının elçiler gönderip kasabalarına dâveti üzerine oraya vaaz ü nasîhata gitti.

Kaynaklar Şemseddin Sivâsî'nin hayatında üç kere hacca gittiğini ileri sürmektedir. Bunlardan biri İstanbul'dan ayrılışını müteâkib vâkî olmuş olup sonuncusu ise 999 (1591)'da yapılmıştır. Bunlardan ikincisinin ne zaman olduğu hakkında herhangi bir malûmâta tesâdüf edilememiştir. Bu sonuncu hac seferine eşrâfî, halîfeleri de iştirâk etmişlerdi. Hattâ Sivas dışında bulunan halîfeleri de bu sefere katılmışlardır.²³

Hayatının sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nin Avrupa hudutlarında mevcût hüçûm ve müslûman katliâmına karşı bir hareket lâzım geldiğini ileri sürmüş, sefer hazırlıklarına girişmişti.²⁴ Nitekim bu sıralarda Osmanlı Devleti'nde de Sultan III. Mehmet (v. 1012/1603)'in emriyle aynı sebebe binâen Eğri seferi hazırlıklarına başlanılmıştı. Şemseddin Sivâsî'nin (19 Safer 1005 / 11 Ekim 1596)'de fethedilen Eğri kalesi ve hemen arkasından (6 Rebiülevvel 1005 / 27 Ekim 1596) kazanılan Haçova meydan muhârebesi seferine katılıp katılmadığı husûsu kesinlik kazanamamıştır.

Menâkıbnâmelerin hemen hepsinde sefere katıldığı ve hattâ Haçova'da ordunun bozulması sırasındaki üstün gayreti sâyesinde muhârebe seyirinin müslûmanlar lehine dönmesini sağladığı kaydedilmektedir. Hattâ târih kitaplarında Hoca Sadeddin (v. 1008/1599)'e atfedilen gayret ve sözler, bu kitaplarda tamâmen Şemseddin Sivâsî'ye isnâd olunmaktadır.²⁵

²⁰ Ridvan Nâfiz – İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Sivas Şehri*, s. 131.

²¹ *Hediyye*, vr. 55^a; *Hülâsa*, vr. 164^b; *Tibyân*, II, vr. 210^b. Şemseddin Sivâsî burada geçen günlerini şu faaliyetlere hasretmişti: Yatsıdan geceye kadar müridânın terbiyesi, sabah namazından sonra vird-i Settâr, aşı-ı şerîf (Yâsîn sûresi), bilâhare işrak vaktine kadar zikir, işrak namazı sonra sohbet konuşması, akşam vaktine kadar ilim tedrisi ile uğraşır (bk. a.g.e.ler).

²² Bugün Şebinkarahisar denilen ve Giresun'a bağlı olan Karahisar, o zamanlar Sivas vilâyetine bağlı sancaklardan biri idi.

²³ Mısır halîfesi el-hâc Mustafa Efendi, bunlardan biri idi (*Necm*, vr. 40^{a-b}; *Hediyye*, vr. 66^a).

²⁴ Şemseddin Sivâsî'nin bu hazırlıkları Eğri seferinden 2 sene öncesinden başlattığı ve hazırlık sonunda halkla vedâlaşacağı sırada kendisine Pâdişâh'ın dâvet mektubu ulaştığı ileri sürülmektedir (bk. *Necm*, vr. 55^{a-b}; *Hediyye*, vr. 70^{a-b}; *Tibyân*, II, vr. 211^a).

²⁵ Şemseddin Sivâsî İstanbul'a geldiğinde Üsküdar'da Azîz Mahmûd Hüdâî dergâhında kalmış, üç gün Azîz Mahmûd Hüdâî ile sohbet etmiş, bilâhare Ayasofya yakınlarında bir evde mukim olmuştu. Bir gün Pâdişâh'ın Sinan Paşa köşkünde verdiği ziyâfette, Şemseddin Sivâsî'ye Sultan III. Mehmet tarafından harbin neticesi sorulduğunda zaferle neticeleneceğini müjdelemişti. Bundan hemen hemen bir ay sonra da sefere çıkmıştı.

Menâkıbnâmeler dışında çeşitli yerlerde mevcûd bâzı kayıtlar, Şemseddin Sivâsî'nin ileri denecek bir yaşta²⁶ böyle bir sefere iştirâk ettiğî fikrini kuvvetlendirecek mâhiyettedir. *Târih-i Selânîki*²⁷ de;

“(1004 Ramazan / 1596 Nisan) Ramazân-ı Şerîf'in ilk günlerinde Padişâh'ın emriyle Meydân-ı Tîr sahrâsında istiskâ namazı kıldılar ve sonunda Sivâsî vâiz Mevlânâ Şemseddin Efendi minbere çıkıp duâ yaptı”

denilmektedir. Bu kayıttan Şemseddin Sivâsî'nin Eğri seferine çıkış târihi olan (24 Şevval 1004 / 21 Haziran 1596)'dan yaklaşık bir ay öncesinde İstanbul'da bulunduğu anlaşılmaktadır (*Necmü'l-Hüdâ* ve *Hediyyetü'l-ihvân*'ın verdiği malûmât bu hususu tekrarlamaktadır).

Târih-i Peçevî (II, 290)'de ise bu hususla âlâkalı olarak;

“Akşemseddin İstanbul fethinde Sultan Mehmed-i evvel ile bulunmuşlar. Kara Şemseddin Sultan Mehmed-i sâlis ile Eğri'de bulunsalar aceb midir? Buyurdukların nakl iderler idi.”

denilmektedir. Öte yandan Eğri seferi için önemli kaynaklardan sayılan *Feth-i Bilâd-ı Engürüs* (Eğri)²⁸'te Eğri seferine katılan meşhûr zevât arasında;

“... Kazasker efendiler ve kutb-ı dâire-i sâlik-i tarîkat ve mürşid-i râh-ı hidâyet şeyhu's-şuyûh Şeyh Şemseddin Sivâsî ve mefharu's-şuyûh Ayasofya şeyhi Mehmed Efendi ve kudretü's-sâlikin Şeyh Hızır Dede ...”

şeklinde zikredilmektedir. İ. Hakkı Uzunçarşılı²⁹ ve Hüseyin Gâzî Yurdayın³⁰ da Şemseddin Sivâsî'nin Eğri seferine katıldığını söylemekte iseler de kaynak zikretmemektedirler.

Muhârebe esnâsında İslâm ordusunun dağılması üzerine Pâdişâh, Şemseddin Sivâsî'ye; “Müşâhedeniz yanlış çıktı. Biz yeniliyoruz” dediğinde Sultan III. Mehmed'e sâkin olmasını ve daha henüz vaktin gelmediğini bildirmişti. Nitekim yarım saat geçmeden Hz. Hızır (a.s.) zuhûr edince; “Vakt-i fetihdir” diyerek müjde vermiş ve meşâyihin önüne geçmiş, kuvvetli bir şekilde bağırarak; “Eyyühe'l-mü'minün, eyne gayretü'l-İslâm ve eyne gayretü hayri'l-enâm ve eyne gayretü's-Sultânî ekremü'l-kirâm” diyerek hücum etmiş ve bu şekilde durum İslâm ordusu lehine dönmüştü (bk. *Necm*, vr. 56^{a-b}; *Hediyye*, vr. 73^{a-b}; *Tuhfe*, vr. 566^a; *Hülâsa*, vr. 171^{a-b}; *Tibyân*, II, vr. 213^a). *Feth-i Bilâd-ı Engürüs* (48^a)'te hâdiseye buna yakın anlatılarak bu sözler ricâlu'l-lahtan birisine isnâd olunmaktadır.

²⁶ Azîz Mahmûd Hüdâî, kendisine bu yaşta (80'e yakın) böyle bir sefere katılmasının hikmetini sorduğunda Şemseddin Sivâsî, Cihâd-ı ekber yaparak Peygamber'in sünnetine ittibâ ettiğini ve fakat Cihâd-ı asgar'a katılmadığını ve bu yolda da Peygamber'in sünnetine uymak arzusunda bulunduğunu söylemiştir (bk. *Hediyye*, vr. 70^b-71^a; *Hülâsa*, vr. 170^a; *Tibyân*, II, vr. 211^b).

²⁷ Mustafa Selânîkî, *Târih-i Selânîkî*, Yazma kısım (Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan Köşkü, 1138), vr. 151^a.

²⁸ *Feth-i Bilâd-ı Engürüs*, vr. 7b.

²⁹ *Osmanlı Târîhi*, III, 1. kısım, 348.

³⁰ İslâm Târîhi Dersleri, s. 106.

Öte yandan *Sicill-i Osmânî* ve İ. Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Târîhi* adlı eserinde Sultan III. Mehmed (v. 1012/1603)'ün Şemseddin Sivâsî'nin yeğeni ve halifesi olan Abdülmecid Sivâsî (v. 1049/1640)'yi İstanbul'a davet ettiğine dair bir hatt-ı hümayûn mevcuttur.³¹ Bu hatt-ı hümayûna göre de Şemseddin Sivâsî bu sefere iştirâk etmiştir. Bunun yanı sıra Şemseddin Sivâsî'nin bu sefere mânevî varlığı ile katıldığını ileri sürenler de vardır.³²

Elde ettiğimiz bu malûmât ışığı altında, Şemseddin Sivâsî'nin Eğri seferine iştirâk ettiği hakkındaki kanâat, kuvvet kazanmaktadır.

Eğri seferi dönüşünde sefer yorgunluğu ve kış şiddetinden biraz rahatsızlanmış ve İstanbul'da bir müddet istirahat etmişti. Dönüş için izin istediğinde Sultan III. Mehmed Şemseddin Sivâsî'yi İstanbul'da alıkoymak murâd ettiyse de makûl sebepler neticesinde Sivas'a dönmesine müsâade etti.³³

Şemseddin Sivâsî, Sivas'a rücû ettikten kısa bir müddet sonra vefât etti.³⁴ Ölmeden önce defin, cenâze, türbe, borçları vs. için Recep Efendi'yi vekil tayin etti.

Ölüm yeri hakkında ittifak eden kaynaklar, vefât târihi üzerinde birleşmemektedirler. Ancak kaynakların ekserisi, O'nun (1006 Rebülévvel / ekim 1597)'de vefât etmiş olduğu istikâmetindedir. Nitekim vefâtına düşürülen târihler de bu seneyi göstermektedir:

"İki mısra ile Hâtif vefâtına didi târîh
Ki her mısraî şeh-beyt-i şî'r-i şâir oldu

Mekân u câyı cilvegâh-ı kurb-ı lâhûtî
Tolındı hayf Şems manâ-yı didemden nihân oldu (1006)"

"Kadriyâ târîh-i fevtini didim
Nüh felek Şems tolındı nûr ile (1006)"

"Ey Hüsâmî fevtine târîhdür
Rûh-ı pâk-i Şemsîye Firdevs câ (1006)"

³¹ "Faziletli ve kerâmetli Abdülmecid Sivâsî Efendi, merhûm ammin Şemseddin Efendi'nin Eğri seferinde refâkatinden zâhiren ve bâtinen çok menâfini müşâhede etmişzdir, baderrücû Dâru's-saltana'da ikâmetlerin murâd etmiştim; pîrlîği özr-i kavî olmağın izin vermişdim... (bk. Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, III, 400; *Osmanlı Târîhi*, III, 1. kısım, 349 [dîpnot]; Cemaleddin Server Revnakoğlu, *İstanbul Tekkeleri Târîhi Notları*, Arşiv B, No: 23, 198, T.C. Kültür Bakanlığı, Divan Edebiyatı Müzesi, İstanbul).

³² Sivas Şâirleri, s. 17.

³³ Bk. Hatt-ı hümayûn; ayrıca *Hediyye*, vr. 74^b-75^a; *Tıbyân*, II, vr. 214^b.

³⁴ Eğri seferi dönüşünde Sivas'ta sefer yorgunluğu ve şiddetli soğuktan muzdarip olarak çok geçmeden vefât etti (bk. *Necm*, vr. 58^a; *Hediyye*, vr. 75^a; *Silsile'l-ü-mukarrabîn*, vr. 98^a; *Hülâsa*, vr. 172^b; *Tıbyân*, II, vr. 214b). Şemseddin Sivâsî'nin son sözü; "Şüphesiz ben sadece Hak dîne boyun eğip yüzümü, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a çevirdim ve ben O'na ortak koşanlardan değilim." (En'am sûresi, 79) âyeti oldu (*Hülâsa*, vr. 172^b).

Bununla birlikte vefât târihi bazı kaynaklarda farklı gösterilmektedir.³⁵

Recep Efendi tarafından kıldırılan cenâze namazına 60.000'e yakın cemâat katıldığı rivâyet edilmektedir. Vaaz ve irşadda bulunduğu Meydan câmii hazîresine defnedildi.³⁶ Merkadi, zamanımızda da önemli ziyâret-gâhlardandır.

Vefâtından üç sene sonra türbe inşâ edilmiştir. Türbeyi kimin yaptırdığı belli değildir. Meydan câmii avlusunun kuzey tarafına düşmektedir. Kapısı doğu tarafında bulunmaktadır. Kapının üzerinde sülüs (50 × 32 cm. ebadında) yazı ile şu kitâbe mevcuttur:

“Şehr-i Sîvâs içre cânâ işbudur
Şeyh Şemseddin kutbun meşhedî
Didi Fevrî künbedi târîhini
Nûrla olsun musaffâ merkadi (1009)”

Türbenin bir kısmı kubbeli ve dar, karşı kenarı daha genişçe (6,23 cm.)'dir. Uzunluğu ise (18,96 m.)'dir. İçinde 21 kabir mevcuttur.³⁷

Türbe-dârlığına, vasiyyeti üzerine Âmâ Mükâşif Mehmed Dede getirildi.

Şemseddin Sivâsî'nin aynı zamanda iyi bir âile reisi olduğu, erkek ve kız cem'an 57 evlâd ve her birinden de çok sayıda torun sâhibi bulunduğu ileri sürülür.³⁸ Erkek evlâdından bir çoğu da seccâde-nişin olmuşlardı.³⁹ Bunlardan büyük oğlu Mehmed Efendi uzun yıllar kadılık yaptıktan sonra babasının yanına dönerek ondan feyz ve el almıştır. Babasının yanında medfundur. Şemseddin Sivâsî'nin İstanbul'u terk edişini müteâkib gittiği hac seferinden Zile'ye dönüşünde evlendiği söylenmektedir (takrîben 20-25 yaşları arasında).⁴⁰

II. ŞAHSİYYETİ, İTİKÂDİ ve FİKİRLERİ

Şemseddin Sivâsî'nin şahsiyeti hakkında malûmât veren kaynaklar, O'nun iyi huylu, güzel yüzlü, ihsân sâhibi, ilim ve irfan ehli, herkese iyilik yapmayı seven bir şahıs olduğunu belirtirler. Fakirleri doyurmayı, misâfirlere

³⁵ *Silsiletü'l-mukarrabîn* (vr. 98^a) ve *Tuhfe* (vr. 566^b)'de 1007, *Sefine* (III, 348) 1006 veya 1009, *Lemezât* (vr. 219^b) 1009, *Kâmûsu'l-alâm* (IV, 2799)'da yanlış malûmâtla birlikte 1009, *Sicill-i Osmânî* (III, 165)'da 1010 tarihleri verilmektedir.

³⁶ *Necm* (vr. 58^b)'de bu husûsu vasiyyet ettiği belirtiliyor.

³⁷ Daha geniş malûmât için bk. *Sivas Şehri*, s. 131-133; Yusuf Akyurt, *Resimli Türk Âbideleri Sivas Şehri*, XVII, 38-39.

³⁸ *Hediyye*, vr. 80^b.

³⁹ Büyük oğlu Pîr Mehmed Efendi kendisinden sonra iki sene seccâde-nişin oldu. Daha sonra (Recep Ef. ve Abdülmecîd Sivâsî'yi müteâkib) ortanca oğlu Hasan Çelebi seccâde-nişin oldu. 1020 (1611)'de küçük oğlu Müeyyed Efendi Sivâsî Efendi'den tekmîl-i tarikat edip seccâde-nişin oldu. 50 sene bu mevkîde kaldı (*Hediyye*, vr. 80^b).

⁴⁰ *Necm*, vr. 21^b.

ikrâm etmeyi sevdirdi.⁴¹ Hiçbir zaman boş durmamış, günün her vaktinde halka bir şeyler vermek için uğraşmıştır. Ölünceye kadar, gece gündüz tekkesinde zikir-i şerife ara vermemiştir.⁴²

Necmü'l-Hüdâ yazarı, Şemseddin Sivâsi'nin meşrebi ve mezhebi hakkında şöyle söyler:

"Muhammed (s.a.v.) meşrebinden, Hanefî mezhebinden, Halvetî tarikatından idi."⁴³

Aynı zamanda kaynaklar O'nun özü sözü doğru, olduğu gibi görünen ve herkesin de böyle olmasını isteyen bir şahsiyete sâhip olduğunu ileri sürerler.⁴⁴

Arapça telifâtından anladığımızı göre Arap gramer ve lisânına hayli vâkıftı. Farsça'dan tercüme eserler meydana getirmesi, Farsça edat ve harfleri hakkında kısa bir risâle telif etmesi ve ayrıca Ramazan gecelerinde *Mesnevî-yi Mânevî*'yi mürîdânına okuyup açıklama âdetinde oluşu, O'nun aynı zamanda gâyet iyi derecede Farsça bildiğini göstermektedir.

Usûl-ı fıkıhta *Muhtasarü'l-Menâr'a* hâşiye yazacak kadar iyi bir fıkıh malûmâtına sâhipti.

Eserlerinin tetkikinden de anlaşılacağı gibi ileri denecek seviyede Kur'ân-ı Kerîm ve Hadîs ilmine vukûfu vardı.⁴⁵

Selefe tam tamına uyardı. Sağlam bir İtikâdî görüşü vardır. Râfiziler'e, Şiâ'ya ve Bektâşiler'e karşı son derece sert çıkışlar yapmıştır. Ehl-i sünnet ve'l-cemâat inancına tâbî idi.⁴⁶

⁴¹ Hayrâtı şunlardır: Sivas içinde bir câmi, bir mektep, iki köyde iki mescid, biri Kızılırmak üzerinde olan iki köprü, ana-babası için iki takım Kur'ân cüzü vakfi ve iki çeşme (*Tibyân*, II, vr. 215^a).

⁴² *Necm*, vr. 14^b, 15^a; *Silsiletü'l-mukarrebîn*, vr. 98^b.

⁴³ *Necm*, vr. 15^a. Ayrıca bu hususta *Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam* (s. 30) adlı eserinde şunları söylemektedir:

"Bi-hamdillâh ki bu mezhebdeyim ben
Ulular içdiği meşrebdeyim ben"

⁴⁴ Bu konuyla ilgili bir örnek için bk. Hasan Aksoy, *Şemseddin Sivâsi ve Mevlidi*, İstanbul 1984, s. 5 dipnot 13.

⁴⁵ Eserlerinde diğer bazı mutasavvıflarda da olduğu gibi, az olmakla birlikte mevzû hadislerle tesâdüf edilmektedir. Bk. *Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam* ve *Çehâr-yâr-ı Güzîn*.

⁴⁶ Bu hususta *Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam* (Mukaddime)'da şöyle demektedir:

"Anuncün şaşdı bundan nice firâk
İrişmedi bu cem'a düşdi harak
Kimisi İ'tizâl ü kimi Rafza
Düşüp tağyîr irürdiler bu farza
Kimi Cebri kimi oldi ibâhî
İplik gibi sorar sormaz mübâhî
Velî sünnet-cemâat yolu yârâ
Bu işlerden kamu eyler teberrâ"

Şeriat içi bir mutasavvıftır. Tasavvufi şahsiyeti çok kuvvetlidir. Marifet ve kemâlde, kişinin, kâmil bir mürcid önünde diz çökerek seyr ve sülûkünü tamamlama yolunu (usûlünü) benimsemiştir. Bunun yanı sıra ilim ve ahlâka verdiği önem, bizzat eserlerinden anlaşılmaktadır.⁴⁷

Şemseddin Sivâsî'nin şöhreti Sivas dışında Osmanlı hudutlarını da aşmış, ünü çok yayılmıştır. Semerkand, Buhâra gibi ilim merkezlerinde de isminden bahsedilir olmuştur.⁴⁸ Hayatı boyunca herkesten hürmet, tâat ve muhabbet görmüştür. Zamanın âlim ve şâirleri arasında iyi bir yeri vardı. Dört Osmanlı sultânı Kânûnî Sultân Süleymân (v. 1566), II. Selim (v. 1574), III. Murat (v. 1595) ve III. Mehmet (v. 1603) devirlerini idrâk etmiş, hepsinden de hürmet ve ilgi görmüştür.

Kaynaklarda Eğri seferi için İstanbul'a geldiğinde Azîz Mahmûd Hüdâî (v. 1628) tarafından karşılandığı, Hüdâî'nin büyük bir hürmet ve muhabbet gösterdiği, elini öptüğü, üç gün müddetle Hüdâî tekkesinde kalıp, bu esnâda İstanbul'un bütün ileri gelen zevâtı tarafından ziyâret edildiği kaydedilmektedir. Buna ilâveten Sultân III. Mehmed'in kendisi için Sinân Paşa köşkünde ziyâfet verdiği, ziyâfette bulunanlar ve Şeyhülislâm Hoca Sadeddin (v. 1599) Efendi tarafından büyük bir saygıya mazhar olduğu da belirtilmektedir.⁴⁹

III. TARİKATI

Şemseddin Sivâsî, Halvetiyye tarikatının kollarından kendi adıyla anılan Şemsiyye tarikatının kurucusu olarak kabul edilir. Kaynaklarda Şemsiyye hakkında belirli, açık ve fazla bir malûmâta rastlanmamaktadır.

A. Tarikat silsilesi:

Çeşitli silsile-nâmelerden çıkarılan neticeye göre tarikat silsilesi şöyledir.⁵⁰

⁴⁷ *Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam* (s. 11)'da bu hususla ilgili olarak şunları söylemektedir:

"Husûsâ fitne eyyâmıdır elân
Cehâlet gâlib oldu kaldı meydân
Kesâda düşdi ilm ü lik dînâr
Revâca vardı cânüm itme inkâr"

Öte yandan *Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam* (s. 138)'da anlattığına göre: İmâm-ı Âzam'ı rüyasında üzgün ve kaşında bir yara ile görür. Sebebinin sorar. Bunun üzerine;

"Buyurdılar fakihân-ı zemâne
Bana bu resme itdiler ihâne"

cevâbını alır. Şemsî, burada zamanın fakihlerini, onfârın tutumlarını ve her meselâyi Hz. Ebû Hâfîfe'ye mâletmeye çalışmalarını tenkîd etmektedir.

⁴⁸ *Necm*, vr. 42^b.

⁴⁹ *Hediyye*, vr. 70^b-71^b; *Hülâsa*, vr. 170^a; *Tıbyân*, II, vr. 211^b; *Sefîne*, III, vr. 348.

⁵⁰ Bk. Sinâneddin Yusuf b. Yakub, *Tezkire-i Halvetiyye* (Süleymâniyye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, nr. 1774/2); Abdülehad Nûrî, *Silsile-nâme-i Abdülehad Nûrî* (Süleymâniyye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah Efendi Bölümü, nr. 172/6); *Halvetiyye Tarikatı Silsilesi* (Süleymâniyye Kütüphanesi, Fâtih câmii Bölümü, nr. 2863, varak 32^ada); *Necm*, 50^b-51^a; Sûzî Ahmed Efendi, *Silsile-i Pîr li-Meşâyih-i Halvetiyye* (Süleymâniyye Kütüphanesi, O.

1. Hz. Muhammed (s.a.v.)
2. Hz. Ali (r.a.) Kerremellâhu vechehû
3. Hasan Basrî Kaddesellâhu sırrahû
4. Habîb A'cemî Kaddesellâhu sırrahû
5. Dâvud Tâî Kaddesellâhu sırrahû
6. Ma'ruf Kerhî Kaddesellâhu sırrahû
7. Seriyî-i Sakatî Kaddesellâhu sırrahû
8. Cüneyd Bağdâdî Kaddesellâhu sırrahû
9. Mîmşâd Dîneverî Kaddesellâhu sırranû
10. Hâce Muhammed Dîneverî Kaddesellâhu sırrahû
11. Kâdı Vahyüddîn Kaddesellâhu sırrahû
12. Ömer Bekrî Kaddesellâhu sırrahû
13. Ebû Necîb Sühreverî Kaddesellâhu sırrahû
14. Kutbuddîn Ebherî Kaddesellâhu sırrahû
15. Rükneddîn Necâşî Kaddesellâhu sırrahû
16. Şihâbuddîn Tebrizî Kaddesellâhu sırrahû
17. Seyyid Cemâleddîn Kaddesellâhu sırrahû
18. İbrâhim Zâhid Geylânî Kaddesellâhu sırrahû
19. Muhammed Halvetî Kaddesellâhu sırrahû
20. Pîr Ömer Halvetî Kaddesellâhu sırrahû
21. Ahî Mîrim (İbrâhim) Halvetî Kaddesellâhu sırrahû
22. İzzeddîn Halvetî Kaddesellâhu sırrahû
23. Pîr Sadreddîn Halvetî Kaddesellâhu sırrahû
24. Seyyid Yahyâ Şîrvânî Kaddesellâhu sırrahû

Buradan sonra tarikat silsilesi iki koldan Şemseddin Sivâsî'ye ulaşmaktadır.

Birinci kol şudur:

25. Şeyh Habîb Karamânî Kaddesellâhu sırrahû
26. el-Hâc Hızır Amâsî Kaddesellâhu sırrahû
27. Muslihuddin Halife Kaddesellâhu sırrahû
28. Şemseddin Ahmed es-Sivâsî Kaddesellâhu sırrahû

İkinci kol ise şudur:

29. Mevlânâ Yusuf Mahdûm Kaddesellâhu sırrahû
30. Muhammed Rukiyye Kaddesellâhu sırrahû
31. Şâh Kubâd Şîrvânî Kaddesellâhu sırrahû
32. Abdülmecîd Şîrvânî Kaddesellâhu sırrahû
33. Şemseddin Ahmed es-Sivâsî Kaddesellâhu sırrahû

Sivâsî tarikatı ise Şemsîyye'nin şubelerinden olup, silsilesi Şemseddin Sivâsî, Abdülmecîd Sivâsî ve Abdülehad Nûri Sivâsî şeklindedir.⁵¹

Huldi Oztürkler Bölümü, nr. 63/3); Mehmed Sâmî Bey, *Esmâr-ı Esrâr*, s. 54; Ebû Rıdvan M. Sâdik Vîcdânî, *Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye'den Halvetiyye silsile-nâmesi* (s. 114-115).

⁵¹ Daha fazla malûmât için bk. Cemâleddin Server Revnakoğlu, *İstanbul Tekkeleri Târihi Notları*, T.C. Kültür Bakanlığı, İstanbul Dîvan Edebiyatı Müzesi, Arşiv B, nr. 23 ve 198.

B. Tarikat Husûsiyetleri:

Şemsiyye tarikatının tâcı sarı yün kumaş (çuha)'dan olup, şemsesi (gölgeliği) vardır. Üç ayrı parçadan meydana gelip, her bir parça diğerine nisbetle daha sarıdır. Parçalar üzerinde sâlikin derecesine göre aynı renkten çiçekler nakşedilmiştir.⁵² Bu tâcın tepesine doğru birbirinden küçük üç dâire mevcuttur. Ayrıca tepesinde mevcûd olan düğme ise Şemsiyye dışında Seyyid Yahyâ halîfelerinde yoktur.⁵³ Zâten bu düğme de sâdece tarîkatta belli bir seviyeye gelen perverdeler (yetişkinler)de görüldü. Öte yandan tâcda mevcûd nakşın Peygamber (s.a.v.)'imizin miğferinin altında dikilen pembe nakış olduğu ileri sürülmektedir.

Seyyid Yahyâ zamanından beri sâlik, etvâr-ı erbeayî şartları içinde tekmil etmedikçe ona tâc giydirmezlerdi. Öte yandan hilâfet-i sırî zuhûr etmedikçe de gül tâbir olunan pulları tâcın tam kenarına koymazlardı.⁵⁴

Bu tarîkatta zikir, zikr-i celfî şeklinde yapılmaktadır.⁵⁵ Zikirde Esmâ-i seb'a (Lâilâhe illallâh, Allâh, Hû, Hak, Hay, Kayyûm, Kahhâr) ya (Kâdir, Kavî, Cebbâr, Mâlik, Vedûd) Esmâ-i hüsnâsının ilâvesi ile on iki esmâ üzerine teslîk-i tâlibîn etmiştir. Aynı zamanda bu tarîkatta riyâzet, halvet ve mücâhede pek kuvvetlidir.⁵⁶

Tarîkatta bir günde yapılan faâliyetler şu şekilde hülâsa edilebilir: Gece vakitlerinde müridlerin terbiyesi ve gece namazı ile meşgûliyet, sabah namazından sonra Yâsin-i şerîf tilâveti, vird-i settâr, aşr-i şerîf tilâveti, gün doğuncaya kadar zikir, iki rekât işrak namazı arkasından iki rekât istiâze namazı kılınır. Bu namazda Muavvizeteyn sûreleri okunur. Bilâhare istihâre namazı kılınır. Arkasından sekiz rekât kuşluk namazı kılınır. Bu namazın her rekâtında yedi kere Kevser sûresi okunur. Güneşin batmasından sonra altı rekât Evvâbîn namazı, arkasından iki rekât imânın bekâsı ve iki rekât da kabrin münisliği için namaz kılınır. Bunlardan sonra yüz kere Fâtîha sûresi okunur. Ayrıca her gün yüz âyet, yüz İhlâs sûresi, yüz salât ü selâm, yüz istiğfâr okunur. Bunlar dışında Cuma'da veya ayda bir, gece veya gündüz tesbîh namazı kılmak, mübârek günlerde (kandil vs.) oruç tutmak da tarîkatın husûsiyetlerindendir.⁵⁷

Şemsi, virde hayli önem vermiştir. Virdin önemi hakkında şunları söylemiştir:

⁵² *Tibyân*, vr. 216^a.

⁵³ *Hediyye*, vr. 49^b; A. Gölpınarlı, "Şemsiyye", *IA*, II, 423.

⁵⁴ *Hediyye*, vr. 49^b.

⁵⁵ *Necm*, vr. 61^b.

⁵⁶ *Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye'den Halvetiyye Tarîkatı*, s. 115.

⁵⁷ *Tibyân*, vr. 216^a.

"Bu vird-i şerîfe muvâfakat idenlere fâidesi ve âilesi kat'ı nazar olup, okunan bütûn şehre ve memleket ahâlisine bereketi ve nereden olursa olsun her belâyı def edici faydası çoktur, eserleri büyüktür."⁵⁸

Şemsiyye'de devrân mevcûttur. Nitekim halifelerinden Abdülhay Kayserî, Kayserî'deki irşâdı sırasında sekiz halka olurlardı. Ancak bir defâsında yer dar olduğundan sıkışıklığı ortadan kaldırmak için, devrânı terk ederek, durumu Şemsi'ye bir mektupla bildirmişti. Şemsi, cevâbî mektubunda bunun yanlış olduğunu belirterek, devrâna devâm edilmesini istemiştir.⁵⁹

C. Halifeleri:

Şemseddin Sivâsî'nin hayatında 29 halife nasbettiği ileri sürülmektedir.⁶⁰ Bunlardan *Necmü'l-Hüdâ* müellifi Receb Efendi, *Hediyyetü'l-ihvân* (40^b)'ın belirttiğine göre, "efdal hulefâsıdır."

Necm ve *Hediyye*'nin belirttiğine göre halifeleri şunlardır: Abdülmecid Sivâsî, şeyhi Abdülmecid Şirvânî'nin büyük oğlu Veliyyüddin Efendi, Veliyyüddin Efendi'nin kardeşi Muhammed b. Abdülmecid Şirvânî, Mevlânâ Şeyh Abdülhay Kayserî,⁶¹ Alâaddin Efendi,⁶² Şeyh Hamîdüddin Aksarâyî ahfadından Muhyiddin Efendi, Sinan Halife (Şemsi'ye onsekiz sene hizmet etmiştir), Muslihiddin Sivâsî,⁶³ Mahmûd Dede (uzun müddet Şemseddin Sivâsî'nin hizmetinde bulundu), Şuayb Dede,⁶⁴ Mahmûd Dede, Hüseyin Dede,⁶⁵ Zeynelâbidin Halife (uzun yıllar hizmet etti),⁶⁶ Mustafa Dede,⁶⁷ Amâ Mehmed Halife (Şemsi'nin vefâtını müteâkib vasiyyeti üzerine türbedâr oldu), İdris Halife,⁶⁸ Muhyiddin Halife, Ahmed Dede,⁶⁹ Mısırî el-Hâc Mustafa Halife,⁷⁰ Kemâl Halife,⁷¹ Mustafa Halife,⁷² Pîr Muhammed Efendi

⁵⁸ Ali Âlî, *Tuhfetü'l-mücâhidîn el-behçetü'z-zâkirîn* (Şemsi'nin ağzından naklen), vr. 566^a (Nûruosmâniye Kütüphanesi, 2293).

⁵⁹ *Hediyye*, vr. 56^a.

⁶⁰ Müniri Belgrâdi, *Silsiletü'l-mukarrabîn ve menâkıbü'l-muttekin* (Süleymâniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, nr. 2819/3), vr. 98^a; *Tuhfetü'l-mücâhidîn*, vr. 566^a.

⁶¹ Kayserî'ye irşad vazifesi ile tâyin olundu.

⁶² Şemsi, seyâhata çıktığında O'nun yerine vekâlet edirdi.

⁶³ Şemsi tarafından Ankara'ya halife tâyin edildi.

⁶⁴ Merzifon'a halife nasbedildi.

⁶⁵ Canik'e tâyin olundu.

⁶⁶ Şemsi tarafından Tırhala'ya gönderildi.

⁶⁷ Bu halife de Canik'e nasbedildi.

⁶⁸ Şemsi tarafından Kırşehir'e tâyin edildi.

⁶⁹ Yakacak nâhiyesine gönderildi.

⁷⁰ Mısır'a nasbedildi. 999 (1591)'da vefât etti.

⁷¹ Karadeniz Ereğli'sine tâyin edildi.

⁷² Şemsi tarafından Kıbrıs'a nasbedildi.

(Şemseddin Sivâsî'nin büyük oğlu), Muhyi'l-kemâlât Efendi,⁷³ Şeyh Receb Efendi (Necmü'l-Hüdâ müellifi).⁷⁴

Şemseddin Sivâsî, vefât ettikten sonra, yerine oğlu Pîr Mehmed Efendi iki sene müddetle post-nişîn oldu. Ondan sonra da O'nun en yakınlarından biri olan Şeyh Receb Efendi seccâde-nişîn oldu.⁷⁵

D. Kerâmetleri:

Menâkıb-nâmelerde Şemseddin Sivâsî'ye isnâd edilen birçok kerâmet mevcuttur. O'nun gerek hayâtı ve gerekse tasavvufî şahsiyeti hakkında malûmât vermesi bakımından önemi hâiz bulunan bu rivâyetlerden bazıları aşağıya sıralanmıştır.

Tokat'ta tahsili sırasında (7 yaşları civârında) gördüğü rüyâda genç-ihthiyar herkes dört taraftan kendisini tavâf etmekte idiler. Bunu tâbir için ehl-i tarîkten Köstekci-zâde'ye gider. O da ilerde kendisinin feyz, bereket ve ilminden istifâde etmek isteyen müslümanların gelip, etrafına doluşacaklarını söyler (Bu durum Şeyhi'nden el aldıktan sonra aynı ile vâkî olmuştur.⁷⁶

Âbdülmecid Şîrvânî ile tanışmak üzere, Tokat'a ziyâretine geldiğinde, Abdülmecid Şîrvânî'nin bunca yolu Şemsî'yi irşad için geldiğini fakat tarikat yolunun zor olduğunu söylemesi üzerine, Şemseddin Sivâsî, altı ay önce biat etmek üzere huzûruna girdiği Şeyh Mustafa'nın; "Senin mürşidin altı ay sonra ayağına gelecektir" sözünü hatırlamıştır.⁷⁷

Hediyetü'l-ihvân (62^{a-b})'da Şeyh Receb Efendi'den nakille, Receb Efendi'nin bir rüyâsı anlatılıyor. Rüyâda Şemseddin Sivâsî O'nun elinden tutup Peygamberimize götürüyor. Sülûk-i İlâhî için O'na teslim ediyor.⁷⁸ Şeyh Receb Efendi şu hâdiseyi anlatmaktadır:

"Bir Pazartesi günü vaaz ederken birden va'zı kesip duvara yaslandı. Uzun müddet o şekilde kaldı. Cemâat endişe içinde bekledi. Ancak daha sonra tekrar eski hâline döndü. Durumu sormaya kimse cesâret edemedi. Birkaç gün sonra, ben sormak cesâretini gösterdim. Bana bu durumu şöyle îzâh etti: 'Buna insilah denir! dedi ve anlattı 'Rûhun bedeni terk edip, âlem-i melekûta, âlem-i ceberûta oradan âlem-i lâhûta urûc etmesidir. Bu makamlardan bir makâm-ı azîz bize müyesser ve mukadder oldu. Ruhların toplandığı yerde وعلمك ما لم تكن تعلم و علمناه من لدنا علمنا mefhûm-ı şerifleri üzere talim müyesser oldu.' diyerek geri kalan kısmı sakladı. İnsilah hakkında ise şunları söyledi: 'İnsilahta çok fayda vardır. Rûh, âlem-i melekûtta sonra kuvvet-i kudsiye ile

⁷³ İstanbul'a tâyin edildi. 1010 (10601/1602)'da vefât etti.

⁷⁴ *Necm*, vr. 43^a-50^b; *Hediyeye*, vr. 57^a-61^b; *Hülâsa*, vr. 161^a.

⁷⁵ *Hediyeye*, vr. 80^b; *Tıbyân*, II, vr. 215^a.

⁷⁶ *Hediyeye*, vr. 41^{a-b}; *Hülâsa*, vr. 163^b; *Tıbyân*, II, vr. 209^b.

⁷⁷ *Hediyeye*, vr. 4a^{a-b}; *Hülâsa*, vr. 163^b;

⁷⁸ *Hülâsa*, vr. 166^b.

âlem-i ceberûta dâhil olur. Oradan cenâh-ı İllâhî ile âlem-i lâhûta girer. Oradan da fazl-ı İllâhî ile fuyuzât-ı kudsiyye ahz ider.”⁷⁹

Şebinkarahisar dönüşünde kendisini halkla birlikte birçok köpek de karşılaşmıştı. Kendi yokluğunda Sivas'ta bir şeyler olduğunu anlayıp neler olduğunu anlatmalarını istedi. Hâdise şu idi. Sivas'ta veba ve tâûn hastalığı zuhûr etmiş ve şehir kadısı da köpeklerin öldürülmelerini emretmişti. Şimdi Köpekler O'ndan istimdât ediyorlardı. Bunun üzerine (لولا الكلاب أمة من الأمم)⁸⁰ köpeklere ve halka hitâben okudu ve: “Yerli yerince herkes müsterih olarak gitsin” dedi. Daha sonra halkla birlikte köpekler de dağılıp gitmişler; bir müddet sonra ise salgın tamâmen ortalıktan kalkmıştı.⁸¹

Rüyâsında kan görüp öleceği husûsunda endişelenen Hüseyin Dede'ye, câmide vaaz esnâsında rüyâdan habersiz olduğu halde; “Bunlara inanmak ahlâk zâfiyetidir.” dedi.⁸²

Hamza Dede'den rivâyet edilen bir hâdise de şudur:

Şemseddin Sivâsî hac yolundayken, Hamza Dede'yi de yanına alıp kâfileden ayrılmıştı. Çölde bir iki saat gittikten sonra kaybolmuş bir yolcuyu bularak, tekrar dönüp, kâfileye iltihak etmişlerdi.⁸³

Bir seyâhat dönüşünde, konakladıkları mahallin sâkinleri Râfîzî olduğundan, onlara yiyecek ve içecek vermemişlerdi. Nerdeyse canlarından dahi endişeli bir durumdaydılar. Fakat Şemseddin Sivâsî'nin duâ ederek reislerinin kızının amansız bir hastalıktan kurtulmasına vesîle olması netîcesinde, ahâlî Ehl-i sünnet inancına dönmüş, bu sâyede bol ihsâna kavuşmuşlardı. Aynı zamanda ahâlî Şemsiyye tarikatının muhibbânından olmuşlardı.⁸⁴

Pîr Veli Dede denilen yaşlı bir mürîdi, Şemseddin Sivâsî herhangi bir sefere çıktığında gider evinde beklerdi. Yine bir defâsında Şemseddin Sivâsî sefere çıkmış ve fakat mürîdi geciktiğinden kapıda kalmıştı. Kapının kilitli olduğunu görünce de dönmeyerek, beklemeye başlamıştı. Nihâyet içerden; “Kapıda kim var.” diye seslenen şeyhinin sesini duydu. Bunun üzerine; “Kapılarda bekleyen kulunum.” diye cevap verdi. Ses tekrar gelerek;

“Kapılarda bekleyene kapı kapanmaz.” dedi. Bunun üzerine kapı açıldı. İçeriye girdiğinde kimseyi bulamadı. Akabinde araştırdı ki şeyhi daha o seferden dönmemişti.⁸⁵

⁷⁹ *Necm*, vr. 34^b-35^a; *Hediyye*, vr. 64^{a-b}.

⁸⁰ Hadis için bk. Aclûnî, *Keşfü'l-hafa*, II, 164.

⁸¹ *Necm*, vr. 27^b-28^a; *Hediyye*, vr. 65^a.

⁸² *Necm*, vr. 40^a; *Hediyye*, vr. 65^b.

⁸³ *Necm*, vr. 40^b; *Hediyye*, vr. 66^b.

⁸⁴ *Hediyye*, vr. 67^{a-b}.

⁸⁵ *Necm*, vr. 38^{a-b}.

Şeyh Recceb Efendi'nin amca-zâdesinden nakille anlattığı bir hâdise de şudur:⁸⁶ Şemseddin Sivâsî ile Receb Efendi'nin amca-zâdesi (Şemsî'nin de yeğeni olur) son İstanbul dönüşünde bir mahallede konaklamışlar, fakat ora halkının misâfiri sevmediği ve iltifât etmediği yaygınmiş. Her şeye rağmen birden bir adam gelip, onlara bir tavuk ve yiyecek bir şeyler ikrâm etmiş. Bu duruma hayret eden yeğeni, amcasına bunun sebebinin sormuş. Şemseddin Sivâsî de; "Açlıktan çok yorulmuştuk. Hiç olmazsa bir tavuk satın alıp karnımızı doyurmayı düşünüyordum. Allâh, onu bize gönderdi." şeklinde cevap vermişti.⁸⁷

IV. ŞÂİRLİĞİ

Şiirlerinde Şemsî mahlasını kullanan Şemseddin Sivâsî, bir dîvân teşkil edecek kadar şiir nazmetmesine, manzûm eserler kaleme almasına ve *Mevlid* te'lif etmesine rağmen, birinci sınıf şâirler arasına girememiş ve hallâ tezkirelerde adından dahi bahsedilmemiştir.

Her şeye rağmen şiirleri ve manzûm eserleri tetkik edildiğinde de görüleceği gibi, şiirleri son derece vâzih ve samîmi bir ifâdeye sâhiptir. Sâde bir üslûbu vardır. Manzûmelerinde derinden gelen bir hissîlik hâkimdir. O'nun gâyesi, daha çok halkı irşad olduğundan, ağıdalı, sanatlı, girift ve mazmûnlarla dolu mısralar yerine, kolay anlaşılır olmayı tercih etmiştir. Fakat bu kolay anlaşılabilirlik yanında, son derece ârifâne ve sağlam bir üslûbu vardır. Bu sebeple Arapça ve Farsça kelime ve terkipler kullanmakla beraber, umûmiyetle sâde bir Türkçeyi diğerlerine yeğ tutmuştur.⁸⁸ Şiirlerinde zaman zaman tasavvufî kelime ve istilâhlar yer almakta ve derinliğine işlenmektedir.

⁸⁶ *Necm*, vr. 38^b.

⁸⁷ *Necm*, vr. 38^b.

⁸⁸ *Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam* (s. 6)'da mevcûd şu kasîde O'nun şiirleri hakkında az da olsa malûmât vermektedir:

"Ey Resûl-i Arabî mâh-ı du kevn ü medenî
Şâd olur sâil-i bâbın ne kadar olsa denî
Ünsünü bulmağla mahrem-i arş olmadı mı
Berr ü vahşetde şübân-iken Üveysi Karanî
Zîr-i na'ince olan kumlarına ğibta ider
Tâc-ı şâhânede olan dürr-i semîn-i Adenî
Seng-i sahrâsına reşk ider-iken la'l ü cinân
Hiç hisâba gele mi anda akîk-i Yemenî
Saltanat mansıbını vîrmege çok minnet ider
Hân-ı fazlında zübâb olmağa hâkân-ı senî
Berr-i ışıkinda şehâ şevkile uşşâk-ı safâ
Bulmadı zîr ü muğaylân gibi zîbâ çemeni
Nutk-ı cân-ı perverâ her kanda ola rûh-fezâ
Dem-i hikmetle o dem aç a mı İsâ dehenî"

Ayrıca *Dîvân*'ında mevcûd şu na't de bu hususta bir fikir vermektedir:

"Kapuna geldi âsiler şefâat yâ Resûlallâh
Suçunu bildi kâsiler şefâat yâ Resûlallâh
Kapundan özge yok kapum tapundan özge yok tapum

Onun şiirlerinde mânâ, mısra veya beyit sınırları içinde kalmaz; aksine şiirlerinde bütünlük göze çarpar. Şiirlerini yek-âhenk tarzda söylemiştir.

Vezin ve kâfiye hususlarında da umûmiyetle muvaffak olmakla birlikte zaman zaman gerek vezin ve gerekse kâfiyede zorlamalar göze çarpmaktadır.⁸⁹ Gazel ilâhileri ise daha akıcı olup, çoğunda redifli kâfiyeyi tercih etmiştir.

İşte bütün bunlar sebebiyledir ki gazel-ilâhileri çok tutulmuş, dilden dile dolaşmış ve bir kısmı da bestelenmiştir.⁹⁰

V. ŞEMSEDDİN SIVÂSÎ'NİN ESERLERİ

Bizzat kendisinin ve *Necmü'l-Hüdâ* müellifi Şeyh Receb Efendi'nin verdiği malûmâta göre 21 adet eseri vardır.⁹¹ Yapılan kütüphane çalışmalarında birkaçı dışında geri kalanlar tesbit edilebilmiştir.

Bu eserlerden on biri manzûm diğerleri mensûrdur. Mensûr eserlerinden ikisi Arapça'dır. Bazı kaynaklarda Şemseddin Sivâsî'ye âit 30 eserden bahsedilmekte ise de bu sayıda esere tesâdüf edilememiştir.⁹²

Bu dem geldüm bilip suçum şefâat yâ Resûlallâh
Garîk-i bahr-i isyânüm harîk-i nâr-ı hicrânüm
Fakîrüm zâr u giryânüm şefâat yâ Resûlallâh
Yolum seddeyledi ayyâr kılıp gurbette işüm zâr
Elüm tut lutfîle kurtar şefâat yâ Resûlallâh
Ne itdüm ise ben itdüm ya geldüm nefse zulm itdüm
Henüz cürmüm bilüp geldüm şefâat yâ Resûlallâh
Ne ilmüm var ne a'mâlüm perîşân cümle ahvâlüm
Tolu vesvâsile bâlüm şefâat yâ Resûlallâh
Bu Şemsî abd-i âbıkdur ne itsen ana lâyıkdur
Velî yolunda sâdıkdur şefâat yâ Resûlallâh"

⁸⁹ Bu hususta da *Mevlid*'den alınan şu beyitler, bir kanâat oluşturmaya kâfi olabilecektir:
Münâcât-ı Kâdiye'l-hâcât

737 Lutf idüp bu bendene iy Rabbenâ

Aç dilümü tâ idem medh u senâ

738 Âfitâbdan zerresin idem ayân

Ol bahirden katresin idem beyân

739 Çün anun meddâhı sensin yâ ganî

Nice medh ide anı ben-teg denî

740 Lik maksûdum bu iy dâna-yı râz

Bu bahâneyle idem arz-ı niyâz"

⁹⁰ Bk. Sadeddin Nuzhet Ergun, *Türk müsikîsi antolojisi*, Dini eserler, I-II (Muhtelif sayfalar). Hüseyin Şemsi Güneren, *Tasavvuf Musikisinde Sivâsî İlâhiler*, haz. M. Fatih Güneren, yer yok, yıl yok (İstanbul: Sevil Ofset).

⁹¹ *Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam*, s. 162-163; *Necm*, vr. 15^a-17^a.

⁹² Osmanlı Müellifleri, I, vr. 95; Sefine-i Evliyâ, III, vr. 350-351.

A. Manzûm Eserleri:**1. Süleymâniye (Süleymân-nâme):**

Şemseddin Sivâsî'nin *Süleymâniye* adlı bir türkçe manzûm eseri olduğunu bizzat kendi ağzından ve kaynaklardan öğrenmiş bulunmaktayız.⁹³ *Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam* adlı eserinde (s.163);

"Süleymâniyye'dür üçüncü manzûm
En evvel nazmum oldur ola malûm"

şeklinde de belirttiği gibi bu eser, kendisinin ilk manzûm eseridir. *Keşfü'z-zunûn* (II, 1001) ve *Necmü'l-Hüdâ* (51^b)'da da Şemsî'nin adı geçen eserinin, manzûm olduğu ifade edilmektedir.

Fakat yaptığımız kütüphâne araştırmalarında Şemsî adına kayıtlı böyle bir esere tesâdüf edemedik. Ancak, Hamdî adına kayıtlı Zile'de 964 (1557)'te nazmedilen Süleymâniye adlı bir eser⁹⁴ üzerinde yapılan bir inceleme neticesinde, bu eserin Şemsî'ye âit olması ihtimâli ortaya çıkmış bulunmaktadır. Gerçi eserin birkaç yerinde Hamdî mahlası mevcuttur. Sebeb-i te'lîf'in son beyti şöyledir (10^b):

"Garaz budur duâdan Fâtihayla
Sevâbı Hamdî miskine dinile"

Kaside fi Medhî'n-Nebi'de makta beyti şöyledir (7^b):

Ne söz söyler senün şânunda Hamdî
Kamudan olmuş-ıdı çünki ednâ"

Der Na't-ı Risalet-penah (6^a)'da:

"Bu Hamdî olduğu dem zâr u haste
Hacâlet riştesiyle pây-beste"

Bu aleyhte delillere rağmen eserin Şemsî'ye âit olması ihtimâli, son tarafta mevcûd bulunan Kaside der Medh-i Hazret-i Sultan Süleyman Han'daki makta beytinde zikredilen Şemsî mahlasından (59^b) kuvvet bulmaktadır:

"Hıfz-ı dîn gammundadır çün rûz u şeb ol pâdişâh
Anuçün işbu Şemsî dâidür hem sânidür"

⁹³ Necm, 16^b, 51^b; Keşfü'z-zunûn, II, 1001; Osmanlı Müellifleri, I, 95; Ağah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, 126; Ayrıca bk. A. S. Levend, Gazavatnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnâmesi, Ankara 1956, s. 67.

⁹⁴ Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bölümü, 483.

Bunun yanında Sebeb-i telîf'te geçen şu beyitte (9^b):

"Karındaşım var-ıdı adı Muharrem
Hüdâ itsün anı dâreynde hürrem

Hem üstâzım idi hem ulu kardaş
Gamumda gam-küsâr yolda yoldaş"

Muharrem adında bir ağabeyden bahsedilmesi ve kendisinin üstâdi olduğu beyânı daha önce de geçtiği gibi hemen *Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam* (s. 35)'daki ifâdenin aynıdır. Buna ilâveten eserin Zile'de⁹⁵ itmam târihi olan (Cemâziye'l-evvel 964 / Mart 1557) 964 Cemâziye'l-evvel'inin son Cuma'sında⁹⁶ Şemseddin Sivâsî'nin henüz Zile'de mukim bulunuşu, eserin O'na âdiyetini kuvvetlendirmektedir. Nitekim *Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam* (s. 163) ve *Necmü'l-Hüdâ* (51^b)'da eserin Kânûnî Sultân Süleymân (v. 1566) zamanında nazmedildiği zikredilmektedir.

Öte yandan Şemsî'nin eserlerini hâvî bir mecmuâda⁹⁷ *Menâzilü'l-ârifin* ile *es-Safâiyih fî tercemeti'l-levâiyih* arasında kalan fevâid kısmında (25^{a-b}) mevcûd Şemsî'nin *Süleymâniyye*'sinden alınan iki fasıl (*Beyân-ı taht-ı Süleymân* ve *Temsîl-i taht-ı Hazreti Süleymân*), adı geçen *Süleymâniyye*'nin 13^a-16^a varakları arasında yer alan fasıllarla bir-iki beyit dışında tamâmen benzerlik göstermektedir. Diğer taraftan Şemsî üzerinde şimdiye kadar yapılan incelemeler, bu eserin gerek uslûb yönünden, gerek lisan ve ifâde tarzı bakımından Şemsî'ye âid olacağı zannını uyandırmış bulunmaktadır. Eserin baş tarafına zikredilen Hamdî mahlası, belki de O'nun önce benimsediği ve fakat biraz sonra vazgeçtiği bir mahlastır. Bunun dışında, Hamdî mahlaslı başka bir şâirin eseri kendine mâletmek gâyesiyle mahlasları değiştirmiş olabileceği de düşünülebilir.

Süleymâniyye takriben 1460 beyitten müteşekkil bir mesnevîdir. Aruz vezninin Remel bahrinde *Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün* kalıbıyla nazmedilmiştir. Eser tevhid ve na'tla başlamaktadır. Daha çok Hz. Süleymân'dan, peygamberliğinden ve Sabâ melikesi Belkıs ile geçen kıssadan bahsetmektedir. Umûmiyetle fasıl başlıklarını Kur'ân-ı Kerim'de mevcûd Hz. Süleymân ile ilgili âyet ve bunun yanısıra hadis ve Arapça beyitler teşkil etmektedir. Hâdiseler mümkün olduğu kadar Kur'ân-ı Kerim'de bildirilenlere yakın bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. Sonra Kaside der medh-i Hazreti

⁹⁵ Zile şehrinde dinildi bu kitâb
Hamdü lillâh ki olupdur müstetâb
(Hâtîmetü'l-kitâb 60^b).

⁹⁶ "Çün tokuzyüz altmış dörde kadem
Basdı hicret târihi iy zü'l-kerem
Evveli idi cumâdeyn ayınun
Âhırı-dı rûz-ı cum'a hem anun"
(Hâtîmetü'l-kitâb 60^b).

⁹⁷ Süleymâniye Kütüphanesi, Mihrişâh Sultân Bölümü, nr. 270.

Sultan Süleyman Han ve Hatimetü'l-kitab fasılları mevcûttur.⁹⁸ Eserin dili oldukça sâdedir.

2. İbret-nümâ (Terceme-i İlahi-name-i Attar):

İbret-nümâ, Attâr (v. 618/1221)'ın *İlahi-name* adlı eserinin manzûm bir tercemesidir.⁹⁹ Ancak tam, tıpa tıpa bir terceme değildir. *Hâtime-i kitâb*'da;

"İlahi-name'sinden Şeyh Ferîdin
Ki Attâr idi nâmı ol hamîdin
Çıkardım sad hikâyet zübdesinden
Ki ya'nî lübbün aldım habbesinden

Acem dilinden itdüm anı ihrâc
Bihamdillâh ki oldı sıfr-i vehhâc

Kodum her kıssaya ibretle ünvan
Göre tâ aynı ibret bula ihvân"

beyitlerinde görüldüğü üzere *İlahi-name*'menin manzûm bir hülâsâsıdır. Yukarıdaki beyitlerde de görüldüğü üzere eser yüz hikâyeden müteşekkildir. Hikâyeler peygamber kıssalarından, İslâm târihinden ve evliyâ menâkıbından seçilmiştir. Her hikâyeye sonunda "ibret" başlıklı bir fasılda, hikâyenin bir değerlendirilmesi yapılarak okuyuculara nasihatlar yer almaktadır. *İbret-nümâ* hacimli bir eserdir. Aruz vezninin Hezec bahrinde *Mefâîlün / Mefâîlün / Feûlün* kalıbıyla, mesnevî tarzında nazmedilmiştir. Eser, Der temsil-i dünya ve kâr-ı Hudavend-i teâlâ, Temsil-i diğer, Kaside fi'l-münâcât der medh-i Peygamber, Kaside fi Medhi'n-Nebi ile başlayıp ashâb, Hulefâ-i râşidîn, Hz. Hasan ve Hüseyin hakkında medhiyelerle devam etmektedir. Fasıllara başlamadan önce Sultân III. Murâd (v. 1595)'a medhiye de mevcûttur. Öte yandan hâtimede müellifin kendisi ve eser hakkında malûmât verilmektedir. Esere Sultân II. Selim zamanında başlanılmıştır. (*Menâkıb-ı İmâm-i Âzam*, s. 163). Hâtimede verilen malûmâta göre eser, Sivas'ta 983 (1575) tarihinde nazmedilmiştir.

"İdüp urdum ana *İbret-nümâ* nâm"

mısrâi ile de esere bizzat nâzımının *İbret-nümâ* adını verdiği görülmektedir. Diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserin de dili sâde ve akıcıdır.¹⁰⁰

⁹⁸ Ağâh Sırrı Levend'in *Türk Edebiyatı Târîhi* (s. 129)'inde Şemseddin Sivâsî'ye atfedilen, Süleymâniye Kütüphanesi, Fâtih câmii Bölümü, nr. 3932'de mevcûd *Süleymân-nâme*, Farsça olup Şemsî'ye âid değildir. Eser üzerinde bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır; bk. Hüseyin Akkaya, *Şemseddin Sivâsî'nin Süleyman-nâmesi*, İstanbul 1988. (Akkaya çalışmasına birtakım ekler ilâve ederek *Osmanlı Türk Edebiyatında Süleyman Peygamber ve Şemseddin Sivâsî'nin Süleymannâmesi-Tenkidli Metin ve Tıpkı Basım* başlığıyla yayımlamıştır. (Cambridge Harvard Üniversitesi, I-II, 1997.)

⁹⁹ Keşfü'z-zuhûn, II, 123.

¹⁰⁰ Bulabildiğimiz yazma nüshaları şunlardır: Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmûd Efendi Bölümü, 3623/2; Süleymâniye Kütüphanesi, H. Hüsnü Paşa Bölümü, nr. 1038;

3. Gülşen-âbâd (Bahâru's-sûfiyye):

Tasavvufî orjinal bir mesnevîdir.¹⁰¹ Aruz vezninin Hezec bahrinde *Mefâîlün / Mefâîlün / Feûlün* kalıbıyla nazmedilmiştir. 560 civarında beyitten müteşekkildir. Münacat, Der medh-i Resul (a.s.), Der medh-i al-ü ahab ile başlanan eserde şu fasıllar mevcuttur: Ameden-çigdem der in encümen, Ameden-i sünbül be-mahfil-i gül, Ameden-i zerrin-kadeh, Nasihat-i zerrin-kadeh, Ameden-i benefşe, Nasihat-i benefşe, Ameden-i lale, Ameden-i sünbül der in encümen, Ameden-i zanbak, Nasihat-ı zanbak, Ameden-i nilüfer, Nasihat-ı nilüfer zeban-ı hâl, Hikâyet-i münasib ez-zeban-ı nilüfer, Ameden-i nergis, Nasihat-ı nergis, Ameden-i suâl-i ezhar, Zümre-i Sukufe gül zuhurin murad itdükleridir, Bu matlabin husulünde bülbülden meyus olup benefşeye ibramlarıdır, Bir seher gülün minber-i şaha suüd itdügüdür, Suâl-i sâil be-gül, Hâtimetü'l-kitab.

Şâir eserini öğretici bir gâyeye matûf olarak nazmetmiştir. Gayesi; müridânına kâinatın yaratılışı ve sülûk hikmetlerinden dersler vermektir ve nitekim Hâtimetü'l-kitab'da da bunu açıklamaktadır:

"Bahâne eyledüm ezhâr u verdi
Beyân itdüm sana ahvâl-i derdi"¹⁰²

4. Mevlid:

Aruz vezninin Remel bahrinde *Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün* kalıbıyla nazmedilmiştir. Yapılan nüsha karşılaştırmalarından edilen neticeye göre, 1217 beyittir. Esere, bizzat Şemsî'nin de belirttiği gibi

660 Cümle karnı seyr idüp-nür-i Nebî
Geldi za târihi hem seksen yedi (987)

Süleymâniye Kütüphanesi, Mihrîşâh Sultân Bölümü, nr. 248; Süleymâniye Kütüphanesi, Antalya-Tekelioğlu Bölümü, nr. 401/2; A.Ü. Dil Târihi ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Muzaffer Ozak Bölümü, nr. 1373; Eser üzerinde bir yüksek lisans çalışması mevcuttur; bk. Burhan Enginoğlu, *Şemseddin Sivâsî'nin İbretnâme Mesnevisi: İnceleme-Metin*, Sivas 1997.

¹⁰¹ *Keşfü'z-zunûn*, II, 1505; Vasî Mâhir Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 396; Ağah Sırrı Levent, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 138.

¹⁰² Eserin bulunabilen yazma nüshaları şunlardır: Süleymâniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, nr. 1642; Süleymâniye Kütüphanesi, Fâtih câmiî Bölümü, 2863/5; 5359/3; Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mâhmûd Efendi Bölümü, nr. 3572/3; 3578; 3623/1; Süleymâniye Kütüphanesi, Kasıdecî-zâde Bölümü, nr. 717/9; Süleymâniye Kütüphanesi, Serez Bölümü, nr. 3935/2; İ.Ü. Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 9669; Beyazıt Belediye Kütüphanesi, M. Cevdet Bölümü, nr. 365; Könyâ Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 1670; A.Ü. Dil Târihi ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Mustafa Con Bölümü, 116; Muğla Kitaplığı, 493; Edirne Selimiye Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 608; 2118. Eserin edisyon kritikli neşri hazırlanmıştır. Bk. Hasan Aksoy, *Gülşen-âbâd: İnceleme, Metin, Sözlük*, İstanbul 1990; Aynı müellifin eseri üzerinde dîni ve tasavvufî istihlâlar yönünden bir incelemesi yayımlanmıştır. Bk. Gülşen-âbâd'dan Dîni ve Tasavvufî Unsurlar: Tahkik ve Sistematik İndeks, İstanbul 1997.

987 (1579)'da başlamış ve

- 660 Nüh sad u heştâd u heştî târihin
Gurresinde hem rebîu'l-evvelin
- 1201 Hamdülilâh kim tamâm oldı kitâb
Umaram Hak'dan ki ola müstetâb

Rebîu'l-evvel 988 (Nisan 1580)'de tamamlanmıştır.

Şemseddin Sivâsî *Mevlid'i* telif edişini hülâsaten şu şekilde anlatmaktadır:¹⁰³ "Peygamber'imize hizmet etmek maksadıyla kalbime mevlid yazmak fikri düştü. Çok sayıda mevlid yazılmış olmakla birlikte bunlardaki zorluk ve ihtilâf beni menetmeye koyulduysa da netîcede kalemi, kâğıdı ve kitapları elime aldım. O sırada; 'Ey yazmayı çok arzu eden sana yardım edeyim mi?' şeklinde bir ses geldi. Bu ses doğuların ve batıların efendisinin sesiydi. Kalem ve kâğıtlar elimden düştü. Kalbime harâret çöktü. Başımı önüme eğdim ve ağladım. Namaz kılıp, salât ü selâm getirdim. Yüzümü Allâh'a ve Resûl'üne çevirip, Peygamber'in istiğrak denizine daldım, uyudum. Bu halde kendimi Makâm-ı asgar'da ayakta duruyor gördüm. İlerde bir cemâat vardı ki, onlar Peygamber'imiz ve aşhâbı idiler. Onlardan biri bana teveccüh etti. Zannederim o kişi Hz. Ali idi. Kucağında kokular saçan bir çocuk vardı. Hz. Ali:

'Bunu al. Sana Resûlullah verdi', dedi. Sonra uyandım. Kalbim nûr, hikmet ve ilimle dolu idi. Yazmaya başladım. Allâh Teâlâ bana mevlid husûsunda daha önce kimseye açılmamış kapıları açtı. Çünkü insanlar 'Peygamber'in mevlidi apaçıktır.' diyorlar. Halbuki ben diyorum ki, O'nun mevlidi hem zâhirî ve hem de mânevîdir. Bu husus başlangıçtan sona kadar hep böyledir. Nitekim Peygamber'imiz 'Ümmetimden bir topluluk, kıyâmet gününe kadar dâimâ hak üzere bulunacaklardır'¹⁰⁴ buyurmuştur. Bu kişiler âlimler, sultânlar ve kadılardır..."

Şemsî, kendinden önce birçok mevlid nazmedildiğini biliyor ve bunları okuduğunu da îmâ ediyor:

- 660 Gerçi dinilmiş kitâblar bî-idâd
Lîk her birinde var bin dürlü dad

Hattâ tıpkı Süleymân Çelebi *Mevlid'i* gibi Peygamberimiz'in dünyâya geldiği gece olan Mevlid kandilinde okunmasını da istiyor ve kendisine bu vesîle ile hayır duâ edilmesini arzu ediyor:

¹⁰³ Bk. Necm, vr. 15^{a-1}; Mevlid (Sebeb-i telif).

¹⁰⁴ Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil el-Cûfi el-Buhârî, *el-Camiu's-sahîh, itisam* (Kitabu'l-ilm) 10.

44 Tâ ki hayr-ıla cihânda yâd olañ
Yılda bir kez yâd-ıla âbâd olañ

Bunlardan anlaşıldığına göre Şemsî, Süleymân Çelebi *Mevlid*'ini tanımış ve okumuştur. Ancak, bu *Mevlid*'ten faydalanmışsa da kullandığı dil, vezin, uslûb ve muhtevâ yönünden farklı bir mevlid meydana getirmiştir.

Şemsî *Mevlid*'i şu fasıllardan meydana gelmiştir:

Tevhid (Giriş);
Fi Tevhidi'l-efal;
Kaside fi medhi'n-Nebiyi ve ashabihi sallallahu teala aleyhi ve sellem;
Sebeb-i telif-i in kitab;
Ahlak-ı Nebi;
Âgâz-ı kitab;

Fasl^{un} fi siret-i nurihî sallallahu aleyhi ve alâ âlihî ve ashâbihî ve alâ aşiretihi ve ehlibbâihî;

Hikayet-i münâsib-i hal;

Fasl^{un} fi teşerrüfi'l-vâlidihî bi-nûri'n-Nebiyi sallallahu aleyhi ve sellem;

Hikayet-i diğeri fi fazlı'n-Nebiyi sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem;

Fasl^{un} fi himmetihî fi hakkı ümmetihî sallallahu aleyhi ve sellem;

Fasl^{un} fi rizâihî sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem;

Fasl^{un} fi kemâlâtı Resulillah sallallahu teâlâ aleyhi ve ala âlihî ve ashâbihî;

Fasl^{un} fi seyri hazreti Resulillah ila's-Şâmi aleyhi's-salatü ve's-selam;

Fasl^{un} fi ahvâlihî kable'n-nübüvveti ve bedeiha sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem;

Fasl^{un} fi mevlûdi'l-mâneviyyi ve zuhûri nûrihi fi ümmetihi bi-hasebi'l-istidat ila yevmi't-tenad;

Münacat-ı Kâziye'l-hâcât;

Kaside fi medhihî'l-kerim yani Resulillah aleyhi's-selam

Fasl^{un} fi mi'râcı Resul sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem

Fasl-ı diğeri;

Fi mirac;

Fasl^{un} fi seyrihi mine's-sidreti ila mâ-şallah;

Fasl^{un} fi esrâri'z-zâhiri leyleti'l-mi'râc sallallahu teala aleyhi ve sellem;

Fasl^{un} fi bişareti min bişarati'l-mi'râcı'n-Nebiyi sallallahu aleyhi ve sellem;

Fasl^{un} fi inşikakı'l-kameri bi-duaihi ve işaretihi Resul sallallahu aleyhi ve sellem;

Fasl^{un} fi icabeti's-şecereti li-davetihi sallallahu teala aleyhi ve sellem;

Fasl^{un} fi hanini'l-cezi bi-fırakıhi ve teskinıhi bi-vadihi sallallahu
leala aleyhi ve sellem;

Fasl^{un} fi tekellümü'z-zibi'l-murai ve tergibihi'l-İslami sallallahu
leala aleyhi ve sellem;

Fasl^{un} mucizatıhi'l-müteferrikati sallallahu teala aleyhi ve sellem;

Fasl^{un} fi hatimeti'l-kitab;

İki mevlid arasında yapılan bir mukâyese neticesinde Şemsî *Mevlid'i* ile Süleymân Çelebi *Mevlid'i* (Giriş, Sebeb-i telif, Veladet, Mirac, Mucizeler, Ahlak-ı Nebi) yediye yakın fasılla otuz beyitte benzerlik göstermektedir. Benzerlik gösteren beyitlerden bazılarını şöylece sıralamak mümkündür:

Şemsî Tâ ki fayr-ıla cihânda yad olam
Yılda bir kez yâd-ılâ âbâd olam

Süleymân Ç. Hak teâlâ rahmet eyleye ana
Kim beni ol bir dua ile ana

Şemsî Lik maksudum budur sizden hemin
Bakmayalar aybuma ihvân-ı dîn

Süleymân Ç. Eksügüme kıldum uş ben itiraf
Her kim ehl-i lutf ola kıla muâf

Şemsî Fatihayla rûhumu şâd ideler
Kabrimün viranın âbâd ideler

Süleymân Ç. Her ki diler bu duada bulına
Fatiha ihsan ide ben kulına

Şemsî Mustafa nûrını 'Ol Hayy ü Kadir
Âdem'ün alınında kıldı müstenir

Süleymân Ç. Mustafa nurını alınına kodı
Bil Habibüm nurıdır bu nur didi

Şemsî Turdı pes Âdem'de ol nur sâl ü mâh
Sonra Havva alınına irdi çü mâh

Göçdi Havva'dan çü-nûr-ı Mustafa
Kondı Şif'ün alınına virdi safa

Süleymân Ç. Sonra Havva alınına nakl itdi bil
Turdı anda dahı nice ay u yıl

- Şit togdı ana nakl itdi bugur
Anuñ alınında tecelli kıldı nur
- Şemsî** Merhaba iy âsi ümmet melcei
Merhaba iy nûr-ı âlem merhaba
- Süleymân Ç.** Merhaba iy âsi ümmet melcei
Merhaba iy çaresizler mencei
- Şemsî** Pes hararet galib oldı cânuma
İkisi oturdu iki yanuma
- Süleymân Ç.** Susadum su diledüm içmekliğe
Virdiler bir kıf ki tolu şerbeti
- Şemsî** Virdiler bir kâse ile şerbeti
İçdüm andan ben zülâl-i hikmeti
- Süleymân Ç.** Kardan ağ idi vü hem soğuk idi
Dahı şirindi şekerden lezzeti
- Şemsî** Togdı ol saatde ol hayrû'l-enam
Tur ayaga kıl Habibe ihtiram
- Süleymân Ç.** Togdı ol saatde ol şâh-ı usul
Kim anuñla buldı âlem izzeti
- Şemsî** Gördiler esnamı olmuş ser-nigûn
Yüzleri üzre düşüp olmuş zebun
- Süleymân Ç.** Ol gice hep putlar oldı ser-nigûn
Cânına şeytanın urıldı düğün
- Şemsî** Çatladı Kısra'nuñ eyvanı bu dem
Ehlinüñ kalbine düşdi hemm u gam
- Süleymân Ç.** Tâk-ı Kısra öyle çatladı katı
K'işidenün gitdi akl u tâkatı
- Şemsî** Kurdılar nurdan semâya nerdiban
Tarf-ı Hakk'a oldılar andan revan
- Süleymân Ç.** Gördiler nurdan örülmüş nerdüban
Nerdübandan oldılar göğe revan

Öte yandan Süleymân Çelebi'de mevcûtl olup da Şemsî *Mevlid*'inde bulunmayan fasıllar da şunlardır: Hicret, Nasihat, Peygamber'in hastalığını beyan, Peygamber'in emri, Peygamber'in vefâtı.

Şemsî, vezinde, tertibde ve manâ bütünlüğünde hayli muvaffak olmuştur. Herşeye rağmen Süleymân Çelebi *Mevlid*'ine de hayli yakın bulunmaktadır. Ancak, Şemsî *Mevlid*'i, Süleymân Çelebi'ninkinden daha uzundur ve okuyucu ile dinleyiciye tesir etmesi bakımından da diğeri kadar müessir olamamıştır. İşte bu sebebe mebnî olarak onun kadar yayılmamış ve okunmamıştır. Buna rağmen Orta Anadolu ve Doğu'da Şemsî *Mevlid*'i hayli tañınmış ve mevlidlerde tıpkı Süleymân Çelebi *Mevlid*'i gibi okunagelmıştır.

Şemsî *Mevlid*'i çeşitli kereler tab edilmiştir.¹⁰⁵ Ancak bu matbû nüshaların hiçbirisi de tam değildir. Asıl nüshadan çok eksiktir. Matbû olan bu kısımlar herhalde mevlid ve toplantılarda okunan yerlerdir.

5. Heşt-Behişt:

Mesnevî tarzında olan eser, aruzun *Feilâtün / Mefâilün / Feilün* kalıplarıyla nazmedilmiştir.

*Heşt-Behişt*¹⁰⁶ Osmanlı Devleti vezirlerinden Osman Paşa'ya¹⁰⁷ ithaf edilmiştir. Diğeri manzûm eserlerinde olduğu gibi başta, tevhid ve münâcaat mevcûttur. Daha sonra Peygamberimiz ve Ashâb'a, Hulefâ-i râşidîn'e medhiyeler vardır. Bilâhare, devrin pâdişâhı Sultân III. Murad (v. 1003/1595) ve vezir Osman Paşa'ya medhiyeler yer almaktadır.

Hayli hacimli olan eser, 2300 beyit civârında olup, Fasl^{un} fi'd-du'â ve Mukaddimetü'l-kitâb ile başlamaktadır.

Müellifin eserini Osman Paşa'ya hediye etmesinin sebebi; Osman Paşa'nın Irak'ta Râfizi nüfûzunu kırıp yok etmesi ve Ehl-i sünnet inancını tesis etmesidir. Bu husus Mukaddimetü'l-kitâb'da şöyle belirtilmektedir:

"Râfizi bulalı Irak'ta zuhûr
Bulmuş-ıdı ferâyiz anda kûsûr

Râfizi nakşını bozup o dilîr
Ola hatt-ı ferâyiz anda mûnîr"

¹⁰⁵ Yazma nüshaların ayrıntılı tavsifi için bk. Hasan Aksoy, Şemseddin Sivâsî (Hayatı, Eserleri) ve Mevlidî (Tenkidli Bâsım), doktora tezi, İstanbul 1984, s. 67-73; Matbû Şemsî *Mevlid*'i nüshaları şunlardır: İstanbul 1286 (1870); İstanbul 1300 (1883); İstanbul 1307 (1890); Malatya'lı İbrâhim Zihni'nin tashiî ve ilâveleri ile (yeri belli değil), 1328 (1912); İstanbul 1331 (1915); İstanbul, 24 sayfa taş pasması (tarihsiz). Latin harfleri ile ise şu baskıları vardı: İstanbul (Maârif matbaası, En Mevlûdu şerîf, içinde 70-95 arasında), 1947; (Ali Kâsım Kara Şemis tarafından) Sivas (Kâmil matbaası), 1949.

¹⁰⁶ Keşfü'z-zunûn, II, 2044.

¹⁰⁷ Özdemiroğlu Osman Paşa (Kâhire 1527 – Şenbi Gazan, Tebriz 1585) olmalı. Özdemiroğlu Osman Paşa'nın İranlılar'la yaptığı mücâdeleler târihlerde etraflıca anlatılmaktadır.

Eser, dört makâma ve her makâm da iki bölüme ayrılmıştır. Birinci makâm âdil emirler, ikinci makâm ilmi ile âmil âlimler, üçüncü makâm cömert zenginler ve dördüncü makâm ise (fi du'âi'l-fukarâ) fakirlerin durumları ile âlâkalıdır. Bunun yanı sıra âyet ve hadisler getirilerek mevzûa açıklık kazandırılmakta ve buna göre izâhlar yapılmaktadır. Yukarıda zikredilen makamlarda ayrıca hikâye ve münâcaatlara da yer verilmektedir.

Müellif Hâtimetü'r-risâle'de kitabın adının *Heşt-Behişt* olduğunu söylemektedir:

"Heşt ravzâtla çü oldı tamâm
Heşt-Behişt ola bu kitâbuma nâm"

Telif yerini ise şu şekilde bildirmektedir:

"Şehr-i Sîvâs'da oldı çün tasnif
Oldı pes ehli vâcibü't-teşrif"

Mukaddimede, eseri nazmederken, 60 yaşında olduğunu bildiren Şemsî hâtimede telif târihini söylemektedir.¹⁰⁸

6. *Mir'âtü'l-ahlâk ve mirkâtü'l-eşvâk:*

Mesnevî tarzında ve aruzun *Mefâîlün / Mefâîlün / Feûlün* kalıplarıyla nazmedilmiş olup, ahlâk-ı hamîde ve zemîmeden bahsetmektedir.¹⁰⁹ Esere, Tevhîd, Tevhîd-i efâl, Medh-i Muhammed Mustafa (s.a.v.), Kasîde fî medhihî (s.a.v.), Der medâiyih-i âl ü ashâb (r.a.) ve Mukaddime bölümleri ile başlanmaktadır.

Mukaddime'den anlaşıldığına göre, eseri ashâb-ı yemîn ve ashâb-ı şimâl, onların sıfatları ve durumlarını açıklamak maksadı ile telif etmiştir. On bâb ve on fasıldan müteşekkildir: Ashâb-ı yemînin ahlâkı olan ahlâk-ı hamîdeyi bâblar, ashâb-ı şimâlin vasıfları olan evsâf-ı zemîmeyi de fasıllar içinde sıralamaktadır. *Menâkıb-ı İmâm-ı Azam* adlı eserinde (s. 163) hülâsaten; "*Mir'âtü'l-ahlâk*, şâlike ahlâk aynasıdır" demektedir.

Her bâbdan sonra onun zıddı mâhiyetteki fasıl zikredilmektedir.

¹⁰⁸

Nuh sad u toksan ikideydi hisâb
Anda geldi vücûda işbu kitâb
Aşr-ı âhırda idi şehri sıyâm
Kadre irdi kitâb misk-i hitâm

Buna göre 992 senesi Ramazan (Eylül 1584)'ının son günleri olmaktadır. Eser nazım yönünden önekilere nisbetle daha kuvvetlidir. *Heşt-Behişt*'in bulunabilen yazma nüshaları şunlardır: Süleymâniye Kütüphanesi, Mihrîşâh Sultân Bölümü, nr. 282; Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazîne Kitapları Bölümü, nr. 285; ayrıca çok az bir bölümü de Süleymâniye Kütüphanesi, Fâtih câmiî Bölümü, nr. 2863/6'da mevcuttur. Eser üzerinde bir yüksek lisans çalışması mevcuttur; bk. Nermin Buluz, Şemseddin Sivasî'nin Heşt-Behişt Mesnevisi, Sivas 1997.

¹⁰⁹

Keşfü'z-zunûn, II, 1646; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Târîhi*, III (2. Kısım), 494.

Eser, diğerlerinde olduğu gibi hâtimetü'l-kitâb ile son bulmaktadır. Bundan sonra ayrıca Sultan III. Murâd'a duâ mevcûd olup, burada O'nun devr-i saltanatında yaptığı teliflerini sıralamaktadır. Buna göre Şemseddin Sivâsî bu eser de dâhil Sultan III. Murâd devrinde sekiz eser telif etmiştir: *İbret-nümâ*, *Menâkib-ı çehâr-yâr-ı güzîn*, *Gülşen-âbâd*, *Salâyih fî tercemeti'l-levâyih*, *Mevlid*, *Heşt-behişt*, *Menâzilü'l-ârifîn* ve *Mir'âtü'l-ahlâk*.

Müellif eseri, Receb 996 (Mayıs 1588)'da Sivas'ta nazmettiğini söylemektedir:

Tokuz yüz toksan altıdaydı târih
Bunî yazardı hep ehl-i tevârih

Receb ayında idi hayrû'l-eyyâm
Bi-hamdillâh kitâbum buldı encâm

Çü Sivas oldı bu tasnîfüme câ
Hafiz ismün ola ehline mencâ

Mir'âtü'l-ahlâk'ın çeşitli kütüphanelerde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır.¹¹⁰

7. *Menâsik-i hac*:

Şemseddin Sivâsî'nin bu isimde bir eseri olduğunu bizzat¹¹¹ kendisinden ve diğer kaynaklardan öğrenmiş bulunmaktayız.¹¹² Türkçe manzûm bir eser olduğu ileri sürülen *Menâsik-i hac*'in, yapılan kütüphane çalışmalarında herhangi bir nüshasına tesâdüf edilememiştir. Dolayısı ile eser hakkında mevcûd malûmât çok mahdûttur. Mevzûu itibâriyle hac umdelerinden bahsettiği ileri sürülmektedir.¹¹³

8. *Dîvân-ı Şemsî (İlâhiyyât ve Gazeliyyât)*:

Tevhid, na't ve gazellerden teşekkül etmiş olan dîvânı, bir dîvândan ziyâde bir dîvânçedir. Ancak dîvânda mevcûd şiirler, her şeye rağmen ustalikle söylenmiş olup zaman zaman da nâzımını birinci sınıf şâirler

¹¹⁰ Kütüphanelerde yazma nüshaları şunlardır: Süleymâniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa Bölümü, nr. 612; Süleymâniye Kütüphanesi, Fâtilh câmiî Bölümü, nr. 2863/3; 2835; Süleymâniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi ilâvesi Bölümü, nr. 17; Süleymâniye Kütüphanesi, Mihrîşâh Sultân Bölümü, nr. 260; Süleymâniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, nr. 1555; İ.Ü. Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 2750; 6372; Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Yeniler Kitaplığı, nr. 1760; *Mir'âtü'l-ahlâk* üzerinde mezûniyet tezi (Sabahattin Küçük, *Şemsüddîn-i Sivâsî, Mir'ât-ı ahlâk*, A.Ü. Dil Târih ve Coğrafya Fak., Türk Edebiyatı 1975-76, nr. 577) ve yüksek lisans tezi (Ömer Aldanmaz, *Şemseddin Sivâsî'nin Mir'âtü'l-ahlâk ve Mir'âtü'l-eşvâk Adlı Mesnevisi*, Cumhuriyet Üniversitesi, T.y.) yapılmıştır.

¹¹¹ *Menâkib-ı İmâm-ı Azam*, s. 163.

¹¹² *Necm*, vr. 16^b; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1832; *Hediyye*, vr. 45^a; Osmanlı Müellifleri, I, 95.

¹¹³ *Necm*, 16^b; Osmanlı Müellifleri, I, 95.

arasına sokacak seviyededir. Şiirlerin (gazel-ilâhîler) hemen hepsi de tasavvufî mâhiyet arz etmektedir.

Dîvânın dört adet yazma nüshası tesbit edilebilmiştir. Bunlardan ikisi, müretteb ve tamâma yakın olması bakımından daha önemlidir. Süleymâniye Kütüphanesi, Lala İsmâil Bölümü, nr. 453/3 nüshasında tevhid ve na'ttan sonra gazellere geçilmektedir: Harf-i elifte (3) adet, harf-i bâ da (1) adet, harf-i râda (14) adet, harf-i zâda (4) adet, harf-i aynda (3) adet, harf-i kâf da (3) adet, harf-i lâmda (2) adet, harf-i mîmde (5) adet, harf-i nûnda (13) adet, harf-i hâda (11) adet ve harf-i yâda (17) adet olmak üzere cem'an 76 gazel vardır. Ayrıca (2) adet tahmîs ve (9) adet de beyt mevcuttur.

Millet Kütüphanesi, Manzûm eserler Bölümü, nr. 232 nüshasında ise şunlar vardır: Bu nüsha doğrudan doğruya gazellere geçiyor ve baştaki tevhid, na't (harfû'l-hâ) ve daha sonra tahmîsler (harfu'n-nûn) kâfiye sırasına göre gazeller içinde zikrediliyor; buna göre harfû'l-elifte (2), harf-i bâda (1), harfu'r-râda (14), harfu'z-zâda (3), harfû'l-aynda (2), harfû'l-kâfda (1), harfû'l-kâfda (3), harfû'l-lâmda (3), harfû'l-mîmde (6), harfu'n-nûnda (15), harfû'l-hâda (14), harfû'l-yâda (17) adet gazel mevcuttur. Ayrıca (8) adet te beyt vardır.¹¹⁴

9. *Terceme-i Kasîde-i Bürde:*

İmâm Busîrî (v. 694/1295)'nin meşhûr *Kasîde-i Bürde*'sinin manzûm tercemesidir. Aruz vezninde *Mefûlü / Mefâîlün / Mefûlü / Mefâîlün* kalıplarıyla nazmedilmiştir. 160 beyittir. Eser, tam bir tercemedir.

Şemsî tercemesinin sonunda kendisi için duâ etmektedir:

“Lutf eyle Hüdâvendâ firdevs-cemâinden
Anlarla tamâm eyle bu Şemsî-i noksânı”

Öte yandan (İ.Ü. Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 3053) nüshasındaki ferağ kaydında eserin yazılış ve tercemesinin 986 (1578)'da tamamlandığı zikredilmektedir.¹¹⁵

10. *Şerh-i Gazeliyyât-ı Sultân Murâd-ı Sâlis:*

Sultan III. Murâd'ın gazellerinden bir kısmının mensûr şerhidir.¹¹⁶

¹¹⁴ Bunlar dışında Süleymâniye Kütüphanesi, Kasîdeci-zâde Bölümü, nr. 717/6'da (1) tevhid, (7) gazel ve bir adet te tahmîs mevcuttur. İ.Ü. Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 510/4 nüshası tama yakın bir nüsha olmakla birlikte müretteb değildir. Bu nüshada da bir tevhid ve na't dışında 72 adet gazel, (2) adet tahmîs, (7) adet rubâi ve (3) adet te beyt mevcuttur.

¹¹⁵ Abdülbâkî Gölpınarlı, İ.A. I, 423; *Şemsiyye* maddesinde bu nüshanın müellif nüshası olduğunu ileri sürmektedir. Eserin sonunda ferağ kaydı bulunması bu fikri doğrular. Eserin bulunabilen yazma nüshaları şunlardır: Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bölümü, nr. 299/6; Süleymâniye Kütüphanesi, Kasîdeci-zâde Bölümü, nr. 717/1; Süleymâniye Kütüphanesi, Hamidiye Bölümü, nr. 388/17; İ.Ü. Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 3053:

¹¹⁶ Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam, 163; Keşfü'z-zunûn, II, 1209.

Sadece bir tek yazma nüshasını tesbit edebildiğimiz (Süleymâniye Kütüphanesi, Amca-zâde Hüseyin Bölümü, nr. 282/2, 114^a-167^a) mezkûr nüshanın başında eserin Şemsî'ye âit olduğu zikredilmekte ise de iç tarafında herhangi bir yerinde onun Şemsî'ye âidiyetini gösterir bir kayıt bulamadık. Bu nüshada ayrıca zaman zaman Hâşimî mahlaslı bir şâirin Sultân III. Murâd gazellerine nazîreleri mevcuttur.

Eser, herhangi bir gazelin bir kısmının veya bütününün beyit beyit mensûr açıklaması şeklindedir.

11. Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam:

1001 Cemâziye'l-evvel (Şubat 1593)'de telifine başlanan eser, aynı sene Şâban (Mayıs) ayında tamamlanmıştır.¹¹⁷ Şemsî'nin Türkçe manzûm eserlerindedir. Umûmiyetle mesnevî tarzında ve aruzun Hezec bahrinde *Mefâîlün / Mefâîlün / Feûlün* kalıbıyla nazmedilmiştir.

Esere tevhid ve na'tla başlanmaktadır. Daha sonra hulefâ-i râşidîn ve ashab hakkında fasıllar yer almaktadır. Bu kısımlarda yer yer çeşitli âyet ve hadîsler bulunmaktadır. *Bahs-i halk-ı ef'âl, Bahs-i kazâ ve kader, Suâl-i kabr, Hasr-i ecsâd, Tetâyiru'l-kütüb, Mizân, Sırât, Bahsü'l-melâike, Kerâmâtü'l-evliyâ, Nef-ü sadakâti li'l-emvât, Eşrâtu sâ'ât, Hurûcu dâbbeti'l-arz, Isâ (a.s.)'nin nüzûlü, Ye'cûc ve me'cûc, Husûf ve Yemen tarafından çıkacak ateşin beyânı*'ndan sonra asil mevzûya girilmekte, bu arada yer yer mevzû hadislere de tesâdüf edilmektedir.¹¹⁸

Şemseddin Sivâsî, eseri ağabeyi Muharrem Efendi'nin arzusu üzerine telif ettiğini bildirmektedir.¹¹⁹

1001 Cemâziye'l-âhır (Mart 1593)'da eseri telifi esnâsında gördüğü gibi rüyâda, Peygamber (s.a.v.)'imiz, Hz. Ebû Hanîfe'yi övüyor ve Şemsî'ye de yaptığı işin hayırlı bir iş olduğunu söyleyerek, kitâbı tamamlamasını nasihât ve tavsiye ediyor.¹²⁰

Şemseddin Sivâsî fasıllar hâlinde nazmettiği eserinin hemen her faslını, meşhûr Arapça kitaplardan¹²¹ veya meşhûr bir siyer müellifinin ağzından rivâyet etmektedir.

¹¹⁷ Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam, 163; Keşfü'z-zunûn, II, 1839.

¹¹⁸ Bunlardan biri (s. 45) "Ümmetimden ismi Nu'man, künyesi Ebû Hanîfe olan bir adam gelecek. O ümmetimin kandilidir (üç kere tekrâr ediliyor) ve O Allah'ın dînine ve benim sünnetime hayat verecektir." hadîsidir. Bu hususla âlâkalı olarak bk. *Ölsmâ'ül b. Muhammed el-ÖAcLün, Keşfu'l-hafâ'â ve müzllü'l-ibâs*, I, 33 (Beyrut 1351, III. Baskı); Yûsuf b. Ebî Bekr b. Ahmed el-mağdisî el-Hanbelî, *Kitâbü'l-fevâ'idü'l-mevzû'â fî'l-eñâdis'l-mevzû'â, Ezvâ'û's-şer'îyye* (Riyâz şer'îyye fakültesi mec.), sayı 7 (Cemâziye'l-âhır, 1395), s. 213-283.

¹¹⁹ Bk. Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam, 35.

¹²⁰ Bk. a.g.e., s. 136.

¹²¹ Mevakif, Makasid, Mihnac, Taarrûf ve çeşitli tefsirler, bk. a.g.e., s. 29.

Eserde kâfiye düzenine ve nazım yönüne pek dikkat edilmemiş, eserin daha ziyâde didaktik bir eser olmasına çalışılmıştır. Arapça, Farsça kelime ve terkipler çoktur.

Şemsî, eserinde Alevî, Râfizî ve Bektâşîleri zemmetmekte ve asıl yolun şeriat yolu olduğunu ileri sürmektedir. Bu arada zamâne fukahâsının hatalarından da bahsederek, İmâm-ı Âzam'ın örnek şahsiyetinden ibret alınması lâzım geldiğini söyler. İmâm-ı Âzam'ın fıkhîtaki kudretini anlatırken, O'nun zekâsına da temâs etmektedir.

Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam, bütün bunlar göz önüne alınarak yazıldığından, sanat yönü zayıf kalmış hacimli bir eser vasfındadır.¹²²

B. Mensûr Eserleri:

1. Arapça Mensur Eserleri

a) *Hallü ma'âkidi'l-kavâ'id*:

Arapça mensûr bir eserdir. İbn-i Hişâm (v. 762/1361)'ın *Kavâ'idü'l-i'râb* adlı Arapça nahvine dâir eserinin bir hâşiyesidir.¹²³

Mukaddimede belirttiğine göre, yakın dostlarının arzusu üzerine *Kavâ'idü'l-i'râb*'ı misaller ve şahitler getirerek, daha anlaşılır hâle sokmak gâyesi ile telif etmiştir. Esere bizzat kendisi *Hallü ma'âkidi'l-kavâ'id* ismini vermiştir.

Uzunca bir mukaddimeden sonra bâblara geçilmektedir. Eser, aslında da olduğu gibi, dört bâbdan müteşekkildir. Birinci bâb, cümleden bahsetmekte olup, dört mesele ihtivâ etmektedir. İkinci bâb, kezâ dört meseleden meydana gelip, câr ve mecrûrdan bahsetmektedir. Üçüncü bâb, mûrab ve mebnî kelimeler hakkındadır. Dördüncü bâb, sözün muciz olması için metinlerde geçmiş bulunan muhtelif işaretler hakkındadır.

Eser, bizzat kendisi tarafından belirtildiğine göre 967 Zi'l-kâde / Temmuz 1560'de Tokat'ın Zile kasabasında telif edilmiştir. Sonunda ayrıca Kânûnî Sultân Süleymân (v. 974/1566)'a duâ da mevcuttur.¹²⁴

¹²² Bulunabilen yazma nüshaları şunlardır: Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmût Efendi Bölümü, nr. 3921; Süleymâniye Kütüphanesi, Kılıç Ali Paşa Bölümü, nr. 1032/8; İ.Ü. Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 9266; Bursa Genel Kütüphanesi, Ulu câmiî Bölümü, nr. 3495/1. Eser aynı zamanda matbûdur: İstanbul, Hattât Tevfik Efendi matbaası, 1291 (1874), Taş basması, s. 1-164 (s. 164-196 arasında *Nazmu'l-ulûm*, baştan itibaren kenarda ise *Tezkiretül-hikem fi tabakâti'l-ümem* adlı eser yer almaktadır).

¹²³ Keşfü'z-zunûn, I, 124.

¹²⁴ Kütüphanelerde bulunabilen mevcûd yazma nüshaları şunlardır: Süleymâniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi Bölümü, nr. 3071; Süleymâniye Kütüphanesi, Fâlih câmiî Bölümü, nr. 4949/2; Süleymâniye Kütüphanesi, İbrâhim Efendi Bölümü, nr. 730; Süleymâniye Kütüphanesi, Kasıdecî-zâde Bölümü, nr. 745/6; Süleymâniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Bölümü, nr. 2150/5; 2079; Süleymâniye Kütüphanesi, Lâleli Bölümü, nr. 3161/2; Süleymâniye Kütüphanesi, M. Hâlid Efendi İlavesi Bölümü, nr. 41; Süleymâniye Kütüphanesi, Şehzâde Mehmed Bölümü, nr. 93; Ârif Efendi Kütüphanesi, nr. 2518; 2519; 2520/2; Râgîb Paşa Kütüphanesi, nr. 1169/1; Millet Kütüphanesi, Arapça Kitaplar Bölümü, nr. 3890; 3864/2; Nûruosmâniye Kütüphanesi 4047/2; Râşit Efendi (Kayseri) Kütüphanesi, nr. 11263/3; 789;

b. Zübdetü'l-esrâr fi şerh-i muhtasari'l-menâr:

Arapça mensûr bir eserdir.¹²⁵ Ebî'l-Berekât 'Abdullâh b. Ahmed Hâfîzu'd-dîn en-Nesefî (v. 710/1310)'nin, usûl-i fıkha dâir *Menârü'l-envâr* adlı eserinin bir muhtasarı olan *Muhtasaru'l-menâr*'ın bir şerhidir. *Menârü'l-envâr*'ı ihtisâr eden ise Tâhir b. Hasan İbni Habîb el-Halebî (v. 807/1405)'dir. *Menârü'l-envâr* ve muhtasarı, hacim bakımından emsâline nisbetle küçük olmasına rağmen, sahâsında hayli kıymetlidir. Şemseddin Sivâsî, işte böyle bir eseri, açıklamak ve daha anlaşılır bir hâle fetirmek maksadı ile şerhetmiştir. İsmi bizzat kendisi koyduğu bu eseri Şâban 974 (Şubat 1567)'de Sivas'da telif etmiştir.¹²⁶

2. Türkçe Mensur Eserleri

a) *İrşâdü'l-avâm*:

Şemseddin Sivâsî'nin bu isimde bir eseri olduğu bizzat kendi eseri *Menâkib-ı İmân-ı Âzam* (s. 163)'da ve *Keşfü'z-zunûn* (I, 66)'da zikredilmektedir. Ancak, yapılan kütüphâne araştırmalarında Şemseddin Sivâsî'ye âit böyle bir esere tesâdüf edilmemiştir. İhtimal ki eserin başka bir adı daha olup bu adla tanınmış olabilir.

b) *es-Safâyh fi tercemeti'l-Levâyh*:

Eser, Molla Câmi (v. 898/1492)'nin *Levâyh* adlı Farsça mensûr (yer yer manzûm) tevhiidiyle (vahdet-i vücûd) alâkalı eserinin bir tercemesidir. Şemseddin Sivâsî, başta Allâh'ın büyüklüğünden bahsederek, Peygamber'imize medih ve duâda bulunuyor. Daha sonra tevhid hakkında malûmât veriyor. Mukaddimedede eseri hakkında şunları söylüyor:

"Bil ki bu risâle vücûda gelmege bâis oldur ki işbu abd-i kâsî a'nî Şemseddin Sivâsî'nin dâima kalb-i fâtırında dâima helecân iderdi ki tevhiide müteallik bir risâle imlâ ve sülûk emrini muhakkık bir erzûce inşâ ide. Tâ ki tâlib-i sâdıklara ilâc-ı amâ ve sâlik-i muvâfıklara reh-nümâ olup bu abd-i âcizi hayır dua-birle yâd ideler."

11551; Cebeci Halk (Ankara) Kütüphanesi, Demirbaş nr. 792/2; Demirbaş nr. 1188; Zile Halk (Tokat) Kütüphanesi, nr. 841 (Müellif Nüshası); 3053.

¹²⁵ *Keşfü'z-zunûn*, II, 1825; GAL, II, 81 ve S. II, 90.

¹²⁶ Eserin bulunabilen yazma nüshaları şunlardır: Süleymâniye Kütüphanesi, Yahyâ Tevfik Bölümü, nr. 1401; Süleymâniye Kütüphanesi, Fâtih câmi Bölümü, nr. 5374/3; Süleymâniye Kütüphanesi, Hamidiye Bölümü, nr. 1222/2; Süleymâniye Kütüphanesi, Kasıdecî-zâde Bölümü, nr. 755/1; Süleymâniye Kütüphanesi, Kılıç Ali Paşa Bölümü, nr. 308/3; Süleymâniye Kütüphanesi, Lâleli Bölümü, nr. 3695/1; Süleymâniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa Bölümü, nr. 235; Süleymâniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa Bölümü, nr. 631; Süleymâniye Kütüphanesi, Erzincan Kitapları Bölümü, nr. 26/2; Süleymâniye Kütüphanesi, Hazret-i Nasûhî Dergâhı Bölümü, nr. 289/1; Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Bölümü, nr. 2146/1; Râşit Efendi (Kayseri) Kütüphanesi, nr. 647/1; Amasya İli Halk Kütüphanesi, 14429/1; Burdur Halk Kütüphanesi, Yazmalar Bölümü, nr. 1207/1; Kâbil Müzesi Kütüphanesi, 163/3; Bağdat Evkaf Kütüphanesi, nr. 4010. Eser üzerinde bir yüksek lisans tezi yapılmıştır: Yakup Takcı, *Şemseddin Sivâsî'nin Zübdetü'l-esrâr fi Şerhi Muhtasari'l-Menâr Adlı Eserinin Tahlil ve Tahkiki* (Cumhuriyet Üniversitesi 1999).

Burada da anlaşılacağı gibi eser tasavvufî bir mâhiyet arzeder. Daha sonra ise Molla Câmî'den kısaca bahsederek O'nun *Levâyih* adlı eserini terceme ettiğini söyleyerek, devamla;

"... Bes bu bâbda alâ tarîkı'l-ihisâr gen-i vâfî ve keff-i kâfî bulup, tercemesine şurû' olundu ve semmeytuhû bi *Risâleti's- safâyih fî tercemeti'l-Levâyih* ..."

demektedir.

Eser çeşilli lâyhılardan müteşekkildir. Her lâyhada da mevzû ile âlâkalı çeşitli Farsça beyit veya rubâîler yer almaktadır.

Bi-zâin ve fâin ve hâin harf-i ebced

mısrânın gösterdiği gibi 985 (1577) târihinde telif edilmiştir.¹²⁷

c) Menâzilü'l-ârifin:

Türkçe mensûr bir eserdir.¹²⁸ Nasihat yönü ağır basan eserin mukaddimesinde müellif şu malûmâtı veriyor:

"Lâ cerem Hz. Şeyhülislâm, Hüccetü'l-enâm Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî (v. 1111) kaddesellâhu sırrahu'l-âlfînin bazı resâilindeki mesâil-i celâilî müştemildir..."

"... Erbâb-ı sulûke hâdî ve ashâb-ı şukûke هلموا إلى صراط المستقيم deyu nâdidir..."

Yine mukaddimede verdiği malûmâta göre, eseri 993 (1585)'te telif etmiştir.¹²⁹

"Lâ cerem bunun¹³⁰ tercemesine şuru' olunup bu risâlei dört menzil üzere hasr idüp, Menâzilü'l-ârifin deyu ad virdüm; Bi-hamdi'llâhi ve tevfi'kihî ve avnihî: el-Menzilü'l-evvel, fî marifeti'n-nefs; el-Menâzilü's-sânî, fî marifeti'llâhi teâlâ; el-Menzilü's-sâlis, fî marifeti'd-dünyâ; el-Menzilü'r-râbî, fî marifeti'l-âhireti... Bilgi ve âgâh olgı ki İslâm'ın binâsı dört şeyin marifeti üzeredir. Yani dört şeyin hakîkatı bilinmek üzeredir. Evvel nefsi bilmek, ikinci Rabb'in bilmek, üçüncü dünyâyı bilmek, dördüncü âhireti bilmek..."

Görüldüğü üzere eser, dört bâbdan müteşekkildir. Yer yer âyet ve hadîsler delil olarak zikredilmekte olup, ayrıca meselelerle âlâkalı olarak her

¹²⁷ Yapılan Kütüphâne çalışmalarında şu yazma nüshaları bulunabildi: Süleymâniye Kütüphanesi, Mihrîşâh Sultân Bölümü, nr. 270/2; H. Selimağa Kütüphanesi, Hüdâi Efendi Bölümü, nr. 615; A.Ü. Dil Târih ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, A. 2042; A. 120/9.

¹²⁸ Keşfü'z-zunûn, II, 1829.

¹²⁹ Keşfü'z-zunûn (II, 1829)'da 1006 târihinde telif edildiği ileri sürülmektedir.

¹³⁰ "İslâm'ın binâsı dörttür." hadîs-i şerîfi daha önce geçtiğinden ona işaret olunmaktadır.

bahis içinde, çok sayıda Türkçe rubâiler mevcuttur. Eser fazla hacimli değildir.¹³¹

d) *Menâkıb-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn:*

Eser, Şemseddin Sivâsî'nin en hacimli eserlerindedir.¹³² Müellif eserini telifi husûsunda;

“Pes bu abd-i âsî Şeyh Şemseddin Ahmed b. Muhammed Sivâsî diledi ki ol mi'mar-sarây-ı dînin ve sâbıkân-ı meydân-ı yakînin mücerred fezâillerinden katre ile teşne-leb âşıkları reyyân ve hürşid-i kemâllerinden zerre ile kılup, sâdıkları rahşân ider...”

demektedir.¹³³

Anlaşılır bir ifâde kullanan Şemseddin Sivâsî, zaman zaman öztürkçe kelimeler yanında Arapça ve Farsça kelime ve terkiplere de yer vermektedir.

Eser, on iki bâbdan müteşekkildir: Birinci bâb, Ebû Bekri's-Sıddîk menâkıbıdır (bu bâb, 65 menkıbeyi hâvîdir); İkinci bâb, Hz. Ömer b. Hattâb menâkıbıdır (bu bâb, 81 menkıbeyi hâvîdir); Üçüncü bâb, Hz. Ebû Bekir'le Hz. Ömer'in birlikteki menâkıbılarını içine alır (bu bâb, 23 menkıbeyi hâvîdir); Dördüncü bâb, Hz. Osmân b. Affân menâkıbıdır (bu bâb, 54 menkıbeyi hâvîdir); Beşinci bâb, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın birlikteki menkıbeleridir (bu bâb, 19 menkıbedir); Altıncı bâb, Hz. Ali menâkıbıdır (bu bâb, 95 menkıbedir); Yedinci bâb dört halifenin birlikteki menkıbeleridir (bu bâb, 46 menkıbeden müteşekkildir); Sekizinci bâb, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ali'nin münâzaraları beyânındadır; Dokuzuncu bâb, Aşere-i mübeşşere ve bunlar hakkında hadisler beyânındadır; Onuncu bâb, Ehl-i beyt menâkıbı hakkındadır; Onbirinci bâb, ashâb-ı kirâmın menâkıbı hakkındadır ve onikinci bâb ise bu ümmet-i merhûmenin sevâb ve fazîleti beyânındadır.

Eser, Osmanlılar zamanında çok okunmuş ve yayılmıştır. Çeşitli yazma ve matbû nüshaları mevcuttur.¹³⁴

¹³¹ *Menâzilü'l-ârifin*'in bulunabilen yazma nüshaları şunlardır: Süleymâniye Kütüphanesi, Fâtih câmii Bölümü, nr. 2863/1; Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Bölümü, nr. 1857/2; 2542; Süleymâniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Bölümü, nr. 93/3; Süleymâniye Kütüphanesi, Mihrişâh Sultân Bölümü, nr. 270/1; Süleymâniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, nr. 1146/2; Süleymâniye Kütüphanesi, Tâhir Ağa Bölümü, nr. 356/1; Süleymâniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Bölümü, nr. 214; İ.Ü. Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 6438; 279; 606; 2169; 2190; 7199; İ.Ü. Kütüphanesi, Arapça Yazmalar, 93 (23. vâranktan); Millet Kütüphanesi, Şeriye Bölümü, nr. 1360; 966; Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Yeniler Kitaplığı Bölümü, nr. 4415/10; Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 2467/10; A.Ü. Dil Târih ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. A. 17; A.Ü. Dil Târih ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Muzaifler Ozak bölümü, nr. 1545; Bibliothèque nationale, 698; Halil Hâmit Paşa (Isparta) Kütüphanesi, 1847/1. Eser üzerinde bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır: Mehmet Yüksel Göztepe, *Şemsi Sivasi'nin "Menazilu'l-Arifin" Eserinin Sadeleştirilmesi: Marifetu'n-Nefs ve Marifetullahın Değerlendirilmesi* (Erciyes Üniversitesi 1996).

¹³² Keşfü'z-zunûn, II, 1841.

¹³³ Bk. Menâkıb-ı Çehâr-yâr-ı güzîn, 2.

e) 'Umdetü'l-edîb fi't-ta'lim ve't-te'dîb:

Kavâid-i Fârisiyye adı da verilen eser, Türkçe, mensûr küçük bir risâledir.¹³⁵ Baş tarafta mevcûd duâdan sonra bu küçük risâleyi telif sebebini şu şekilde anlatmaktadır:

"... Ey püser-i men eş'adekellâhu, bilgil ki zebân-ı Fârisî bilmek murâd iden kimesnelere evvelâ elfâz-ı müfredesinin maânisin bildikten sonra edat olmak için ya gayrı garaz-ı ecellîçün dâhil olan hurûfu bilmek ehem-i mühimmâtan olmağın işbu abd-i kâsî a'nî Şemseddin Sivâsî vefekahullâhu li-mâ yuhibbu ve yezâ ve ahsene ilâ vâlideyhi ve ileyhi yevme'l-'arz ve'l-cezâ..."

Eser görüldüğü gibi, Farsça'da edat ve harflerin vazifelerini izâh için telif edilmiştir.

Şemseddin Sivâsî eserini çeşitli eserlerden istifade ederek telif ettiğini söylemektedir:

"... Bu bâbda kütüb-i mütedâvileden mevâdi istimâlen ve keyfiyet-i hâlin mehmâ imkân tettebbu' idüp, alâ tarîki'l-ihstisar hurûf-i hecâ tertîbile silk-i beyâna getirildi tâki tâlibîne âsân olup, bu ahvec-i nâsı hayır duâ-birle yâd ideler..."

Eser, bu ifâdenin de gösterdiği gibi, harf sırasına göre hazırlanmıştır.¹³⁶

f) *Dâiretü'l-usûl*:

Şemseddin Sivâsî, *Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam* (s. 173) adlı eserinde:

"Biri de *Dâire* ilm-i usûle
Kifâyet ider ebvâb u fusûle"

¹³⁴ Bulunabilen yazma nüshaları şunlardır: Süleymâniye Kütüphanesi, Mihrîşâh Bölümü, nr. 318/1; Süleymâniye Kütüphanesi, Lala İsmâil Paşa Bölümü, nr. 703/3; Bayezid Devlet Kütüphanesi, Vakıf Bezm-i Âlem Sultân Bölümü, nr. 5298; İ. Ü. Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 6347; 6367; 6434; 5056; Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazîne Kitaplığı Bölümü, nr. 1253; Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Emânet hazinesi Kitaplığı Bölümü, nr. 1182; Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hırka-i saâdet Bölümü, nr. 275; Nuruosmâniye Kütüphanesi, nr. 2195; A. Ü. Dil Târih ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, M. Con Bölümü, nr. 1; *Menâkıb-ı Çehâr-yâr-ı güzîn*'in matbû nüshaları şunlardır: İstanbul (Takvim-hâne-i âmire), 1258 (1842); İstanbul (Dârü't-tibâtü'l-âmire), 1264 (1848); İstanbul (Takvim-hâne-i âmire), 1278 (1862); İstanbul (Vezir hanında İbrâhim Efendi Matbaası), 1290 (1873); İstanbul (Bakırcıbaşı Mehmed Efendi-zâde Süleymân Efendi matbaası), 1290 (1873); İstanbul (Şirket-i sahâfiye-i Osmâniye matbaası), 1309 (1891); (Yeri belli değil, 1309 (1891); İstanbul (Mekteb-i sanâyi-i şâhâne matbaası), 1312 (1894); İstanbul (Şirket-i sahâfiye-i Osmâniye matbaası), 1325 (1907).

¹³⁵ Keşfü'z-zunûn, II, 1171.

¹³⁶ Yazma nüshaları şunlardır: Süleymâniye Kütüphanesi, Âşir Efendi bölümü, nr. 417/1; Süleymâniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa Bölümü, nr. 763/4; Süleymâniye Kütüphanesi, Fâtih câmiî Bölümü, nr. 5359/4.

şeklinde belirttiği gibi, *Dâire* isimli bir eser telif etmiştir. Ayrıca *Keşfü'z-zunûn* (I, 729)'da da Şemseddin Sivâsî'ye *Dâiretü'l-usûl* adlı bir eser isnâd edilmektedir.¹³⁷

Ancak, yapılan kütüphâne çalışmalarında *Dâiretü'l-usûl*'ün herhangi bir nüshasına tesâdüf edilememiştir. Kaynaklardan anlaşıldığına göre, eser Türkçe, mensûr ve ilm-i usûle dâirdir. Belki de başka bir eserinin diğer bir ismidir.

g) *Emr-i İllâhî ve hüccet-i İllâhî:*

Türkçe, tasavvufa dâir, mensûr iki bölümden ibâret küçük bir risâledir. Birincisi, *Emr-i İllâhî*; ikincisi de *Hüccet-i İllâhî*'dir. Kendisi, eseri hakkında şöyle söylemektedir:

Biri dahî anın *Emr-i İllâhî*
Yanınca *Hüccet-i* dahî güvâhî

(*Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam*, 163)

Emr-i bi'l-ma'rûf, ana mevzûyu teşkil etmektedir. Sâlik bu gâye içinde mânevî mekânları dolaşmaktadır. Eserde mevzû ile âlâkalı çok sayıda âyet zikredilmektedir.¹³⁸

h) *Nakdû'l-hâtır:*

Türkçe mensûr bir eser olup, Kehf sûresi'nin tefsiri mâhiyetindedir.¹³⁹

Şemseddin Sivâsî, eseri 1003 (1595)'te yetmiş yaşını geçtikten¹⁴⁰ sonra birçok tefsir ve benzeri kitap tettebbû ettikten sonra telif ettiğini ve bu yüzden geciktiğini söylüyor. Esere Sultân III. Murâd zamanında başladı ise de aynı sene O'nun vefâtı üzerine tamamladıktan sonra Sultân III. Mehmed (v.'1011/1603)'e hediye etmiştir.¹⁴¹

Eserin başında hamd ve Allâh-teâlâ'ya hamd ve duâdan sonra, Peygamber'imize salât ve Sultân III. Mehmed'e uzunca bir duâ mevcûttur. Bunlardan sonra da ayrıca İbrâhim Paşa (v. 1012/1604) için¹⁴² yapılan bir duâ gelmektedir.

¹³⁷ *Osmanlı Müellifleri* (I, 95)'inde de *Dâiretü'l-usûl*'den bahsedilmektedir.

¹³⁸ Yazma nüshaları şunlardır: Süleymâniye Kütüphanesi, Zühdi Bey Bölümü, nr. 154/2; Süleymâniye Kütüphanesi, Dügümlü Baba Bölümü, nr. 225; Süleymâniye Kütüphanesi, H. Beşir Ağa Bölümü, nr. 382/2; Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmût Efendi Bölümü, nr. 2632/6; Süleymâniye Kütüphanesi, Kasıdecî-zâde Bölümü, 717/3; Süleymâniye Kütüphanesi, Lala İsmâil Paşa Bölümü, nr. 234/2; Süleymâniye Kütüphanesi, Fâtih câmii Bölümü, nr. 2863/7; İ.Ü. Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 3886; Bayezid Belediye Kütüphanesi, M. Cevdet Bölümü, nr. 92/2; H. Selimağa Kütüphanesi, Hüdâî Efendi Bölümü, nr. 482/2.

¹³⁹ *Keşfü'z-zunûn*, II, 1973 (Burada telif târihi yanlış olarak 1064 gösterilmektedir).

¹⁴⁰ "... Fehâlen selâs ve elf târihinde sinimiz biz'i seb'ine irüp..." *Nakdû'l-hâtır*, *Sebeb-i telif*.

¹⁴¹ "... Vâcib oldu ki işbu yigirmi birinci nev kitâbum ki *Nakd-i hâtır*'la müsemmâdır, hakîrâne sâha-i sâmiyyelerine hediye ve tuhfe olup..." bk. a.g.e.

¹⁴² Hacı İbrâhim Paşa Sultân III. Mehmed devri vezirlerindedir.

Nakd-i hâtır, mevzûlar ile âlâkalı mesnevî, rubâî ve beytlerle süslenmiş bulunduğundan, kısmen manzûm bir hüviyet arzetedir. *Sebeb-i telif*'te her ne kadar dört kıssadan bahsederek, onları yazacağını belirtiyorsa da, onlar üzerinde fazla tettebbuun zaman istediğini ileri sürerek, asıl ağırlık noktasını Hz. Hızır ve Mûsâ (a.s.) kıssası teşkil etmektedir. Eser, sekiz meclisten müteşekkildir.

Netîce olarak denilebilir ki, *Nakdül-hâtır* Kehf sûresinin bir kısmının tasavvufî bir tefsiri ve burada geçen kıssaları ve bilhassa Hz. Hızır ve Mûsâ (a.s.) kıssasını hâvî bir eserdir.

Bunun dışında mevzûlarla âlâkalı kısa kısa menkıbelere de yer verilmiştir. Eserin son kısmında şeyhi ile olan bazı hâdiseleri anlatmakta¹⁴³ ayrıca Sivas'taki meşhûr evliyâ türbelerinden, tekkelerden ve ziyâret mahallerinden de bahsetmektedir.¹⁴⁴

Eserin sonunda mevcûd bulunan Mesnevî-yi der bahr-i hezec'de telif târihini ve yerini söylemektedir:

"Çü *Nakd-i hâtır*'ım düşmüşdi târih (1004)
Bununla add idüp yazdum tevârih

Kitâbum hatmine cây oldı Sivas
Vekâhullâhu şerre'l-cinni ve'n-nâs"

¹⁴³ Bu husus için şöyle diyor: "Bilgili ki hazret-i şeyh-i mâ eş-Şeyh Abdülmecid Şirvânî kaddese sırrahu'l-kâmile'n-nûrânî ki feyz-i Hakk'a râbîta-i ulâ ve vâsîta-i kurbâmızdır. Bir gün bu hakîrlerine hitâben buyurmuşlardurki: Çün telif ve tasnife mübâşeretün vardır. Pes bizden mesmûin olanı ve mâbeynimizde vekâyiden irşâd-ı eceliçün vücûda geleni tâliblere reh-nümâ olmağîçün bir risâle mi idersiz ya bir kitâbda takrîbile yâd mı kılırsız. Deyu sûret-i tahayyürde emr-i şerîf-i mûcibi't-teşrifleri vârid olmuş-ıdı..."

¹⁴⁴ Eserin bulunabilen yazma nüshaları şunlardır: Süleymâniye Kütüphanesi, Fâtih câmil Bölümü, nr. 2863/2; Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmût Efendi Bölümü, nr. 6466; 2361; Süleymâniye Kütüphanesi, H. Beşir Ağa Bölümü, nr. 382/1; Süleymâniye Kütüphanesi, Hamidiye Bölümü, nr. 711; Süleymâniye Kütüphanesi, H. Hüsnü Paşa Bölümü, nr. 755; Süleymâniye Kütüphanesi, Lala İsmâil Paşa Bölümü, nr. 234/1; Süleymâniye Kütüphanesi, Mihrîşâh Sultân Bölümü, nr. 256; Süleymâniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa Bölümü, nr. 474; Süleymâniye Kütüphanesi, Serez Bölümü, nr. 1729; Süleymâniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, nr. 1521; Bayezid Devlet Kütüphanesi, İdris Paşa Vakfı Bölümü, nr. 3676; İ.Ü. Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 221; 253; 3492; Millet Kütüphanesi, Şeriye Bölümü, nr. 1334; 970; Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazîne Kitaplığı Bölümü, nr. 248; Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Yeniler Kitaplığı Bölümü, nr. 1902; Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Emânet Hazînesi Bölümü, nr. 1308/3; A.Ü. Dil Târih ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, A. 2325; A.Ü. Dil Târih ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Muzaffer Ozak Bölümü, nr. 1373, Bunlar dışında Münih'te K. Hof-Und Saatsbibliothek kütüphanesinde (Verzeichnss Der Orientalischen handschitten, K. Hof-Und Saatsbibliothek in München, Mit Ausschluss der Hebraeischen, Arabischen und Persischen [Wiesbaden 1970], s. 3)'de bir nüshası daha vardır. Eser üzerinde bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır; bk. Yusuf Yıldırım, *Şemseddin Sivâsî'nin Nakdu'l-Hatir Adli Eserinin Tahlili*, Kayseri 1995.

BİBLİYOGRAFYA

YAZMA ESERLER⁽¹⁾

- Ali Âlî : *Tuhfetü'l-mücâhidîn el-behçetü'z-zâkirîn* (Nûruosmâniye Kütüphanesi, 2293).
- : *Feth-i bilâd-ı Engürüs* (Fetih-nâme-i Eğri) (Süleymâniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Bölümü, nr. 623).
- : *Halvetiyye tarîkatı silsilesi* (Süleymâniye Kütüphanesi, Fâtih câmii Bölümü, nr. 2863, vr. 132^a).
- Harîrî-zâde Mehmed
Kemâleddin Efendi : *Tıbyânü'l-vesâilî'l-hakâik fi beyâni selâsilî't-tarâik* (Süleymâniye Kütüphanesi, İbrâhim Efendi Bölümü, nr. 430-432, I-III).
- Hüseyn Vassâf : *Sefîne-i evliyâ-yı ebrâr*, I-V (Süleymâniye Kütüphanesi, Yazma bağışlar Bölümü, nr. 2305-2309).
- Mahmûd b. Ahmed
el-Hulvî : *Lemezât-ı Hulviyye ez-lemeât-ı ulviye* (Süleymâniye Kütüphanesi, Düğümlü baba Bölümü, nr. 565).
- Muhammed Nazmi
b. Ramazân (İstanbulî) : *Hediyetü'l-ihvân* (Süleymâniye Kütüphanesi, Rşd. Bölümü, nr. 495).
- Münîrî Belgradî : *Silsiletü'l-mukarrebîn ve menâkübü'l-müttekîn* (Süleymâniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, nr. 2819/3).

(1) Müellifleri meçhul olan eserlerin karşılardaki müellif haneleri boş bırakılmıştır.

- Müstakîm-zâde Süleymân
Sadeddîn Efendi : *Hülâsatü'l-Hediyye* (İ.Ü. Türkçe Yazmalar
Bölümü, nr. 9686/13).
- Müstakîm-zâde Süleymân
Sadeddîn Efendi : *Mecelletü'n-nisâb fi'n-nisâb ve'l-küney ve'l-
elkâb* (Süleymâniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi
Bölümü, nr. 628).
- Abdülehad Nûrî Sivâsî : *Silsile-nâme-i Abdülehad Nûrî* (Süleymâniye
Kütüphanesi, Çelebi Abdullah Efendi Bölümü,
nr. 172/6).
- Receb b. İbrâhim
Cemâleddin Sivâsî : *Necmü'l-Hüdâ fi menâkıb-ı eş-Şeyh
Şemseddîn Ebû's-Senâ* (Süleymâniye
Kütüphanesi, Lala İsmâil Bölümü, nr. 694/2).
- Selânikî
Mustafa Efendi : *Târih-i Selânikî* (Matbû olmayan kısım,
Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan Köşkü
Bölümü, nr. 1138).
- Sinâneddîn Yusuf b.
Yakub (Sinân el-halvetî) : *Tezkire-i halvetiyye* (Süleymâniye Kütüphanesi,
Esad Efendi Bölümü, nr. 1774/2).
- Sûzî Ahmed Efendi : *Silsile-i pîr li-meşâyih'l-halvetiyye*
(Süleymâniye O. Huldî Öztürkler bölümü, nr.
63/3).
- Şemseddin Sivâsî : *Divan-ı Şemsî* (Süleymâniye Kütüphanesi, Lala
İsmail Bölümü, nr. 453/3; İ. Ü. Kütüphanesi,
TY, 5104).

MATBU ESERLER

- Aksoy, Hasan : *Şemseddin Sivâsî ve Mevlidi*, yayımlanmamış
doktora tezi, İstanbul 1984.
- Akyurt, Yusuf : *Sivas şehri*, Resimli Türk âbideleri (Türk Târih
Kurumu, Latin harfli yazma, nr. 594), XVII (5

- Haziran – 9 Temmuz 1946, eser latin harfli olduğundan buraya alınmıştır.
- Aşkun, Vehbi Cem : *Sivas şâirleri* (Sivas halkevi yayını, nr. 13, Sivas 1948).
- Bağdatlı İsmâil Paşa : *Hediyetü'l-ârifin esmâü'l-müellifin ve âsâru'l-musannifin* (İstanbul 1951-1955), I-II.
- Bursalı Mehmet Tâhir : *Osmanlı müellifleri* (İstanbul 1333-1342), I-III.
- Develioğlu, Abdullah : *Büyük insanlar* (İstanbul 1973).
- Ebû Rıdvan M. Sâdik Vicedânî : *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye'den Halvetiyye silsile-nâmesi* (İstanbul 1338-1341).
- Ergun,
- Sadeddin Nuzhet : *Türk mûsikisi antolojisi dinî eserler* (İstanbul 1942-1943), I-III.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî : *Melâmîlik ve melâmîler* (İstanbul 1931).
- : *İstanbul kitaplıkları târih-coğrafya yazmaları kataloğu* (İstanbul 1943-1946).
- : *İstanbul kitaplıklarındaki türkçe yazma dîvanlar kataloğu* (İstanbul 1947-1965), I-III.
- Kâtib Çelebi : *Keşfü'z-zunûn*. Nşr. Şerâfeddin Yaltkaya – Kilisli Rifat Bilge (İstanbul 1971-1972, II. Basılış), I-II.
- Kaya, Nûreddin : *Şemsî'nin mevlidi* (I. Ü. Edebiyat Fakültesi mezuniyet tezi, İstanbul 1971, I. Ü. Kütüphanesi, tez, nr. 804).
- Kocatürk, Vasfî Mâhir : *Tekke şiiri antolojisi* (Ankara 1955).
- Kocatürk, Vasfî Mâhir : *Büyük türk edebiyatı târihi* (Ankara 1970, II. Baskı).

- Küçük, Sabahattin : *Şemsüddîn-i Sivâsî, Mir'ât-ı ahlâk* (A. Ü. Dil târih ve coğrafya fakültesi mezuniyet tezi, Ankara 1976, D. T. C. Fak., Kütüphanesi, tez, nr. 577).
- Levend, Âgâh Sırrı : *Türk Edebiyatı Târîhi* (Türk Târih Kurumu yay., VIII. seri, sa. 18, Ankara 1973).
- Mehmed Sâmî Bey : *Esmâr-ı Esrâr* (İstanbul 1316).
- Mehmed Süreyyâ : *Sicill-i Osmânî* (İstanbul 1308- tarihsiz), I-IV.
- Özege, M. Seyfeddin : *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu* (I-V, İstanbul 1971-1979).
- Peçevî İbrâhim Efendi : *Târîh-i Peçevî* (İstanbul 1283), I-II.
- Pekolcay, Neclâ : *Türkçe Mevlid Metinleri* (İ. Ü. Edebiyat Fakültesi, Doktora tezi, İstanbul 1950), I-II.
- Pekolcay, Neclâ : *Süleymân Çelebi Mevlidi Metni ve Menşei Meselesi* (Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisinden ayrı baskı, İstanbul 1954).
- Süleymân Çelebi : *Vesiletü'n-necât, Mevlid*. Nşr. Ahmed Ateş (Türk Dil Kurumu yay., c. II, 33, Ankara 1954).
- Süleymân Çelebi : *Mevlid*. Nşr. Faruk K. Timurtaş (1000 temel eser serisi, nr. 27, İstanbul 1970).
- Şemseddin Sâmî : *Kâmusu'l-a'lâm* (İstanbul 1306-1316), I-VI.
- Şemseddin Sivâsî : *Menâkıb-ı çehâr-yâr-ı güzîn* (Bayezid şirket-i sahâfiye-i Osmâniyye mat., İstanbul 1309).
- Şemseddin Sivâsî : *Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam* (Hattat Tevlik Efendi mat., İstanbul 1291, Taş basması).
- Trimingham, J. Spencer : *The Sufi Orders In Islam* (New York 1973, III. Baskı).
- Uzunçarşılı, İsmâil Hakkı : *Osmanlı târihi* (Türk Târih Kurumu yay., XIII. seri, no. 16^a, Dünyâ târihi, Ankara 1947-1959), I-IV.

Sivas şehri (İstanbul 1346).

Yavuz, Ahmed : *Ahmed Şemseddin Sivâsî'nin Mevlid'in-Nebî adlı eseri* (İ. Ü. Edebiyat Fakültesi mezuniyet tezi, İstanbul 1970, İ. Ü. Kütüphanesi, tez, nr. 9447).

Yurdaydın, Hüseyin Gâzî : *İslâm târihi dersleri* (A.Ü. İlähiyât Fakültesi yay., c. I, Ankara 1971).

MECMUA ve ANSİKLOPEDİ YAZILARI

Fuchs, H: : "Mevlid" (Neclâ Pekolcay tarafından ikmâl edilerek), *İslâm Ansiklopedisi*, VIII (İstanbul 1972, II. Baskı), s. 170-176.

Gökbilgin, M. Tayyib : "Eğri", *İslâm Ansiklopedisi*, IV (İstanbul 1964), s. 196-198.

Gölpınarlı, Abdülbâki : "Şemsiyye", *İslâm Ansiklopedisi*, XI (İstanbul 1970), s. 422-423.

Morgoliouth, D. S. : "Shamsiya", *The Encyclopaedia of Islam*, IV (London 1934).

Mazıoğlu, Hasibe : "Türk edebiyatında mevlid yazan şâirler", *Türkoloji dergisi* (A.Ü.D. T.C. Fakültesi, Türk dili ve edebiyatı enstitüsü, Ankara 1974), I/VI., s. 31-63b

Okiç, M. Tayyib : "Çeşitli dillerde mevlidler ve Süleymân Çelebi Mevlid'inin tercemeleri", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, I. sayı (Aralık 1975 [Erzurum 1976]), s. 17-79.

Pekolcay, Neclâ : "Türkçe mevlid metinleri üzerine", *Yeni Asya Gazetesi* (28 Şubat 1980).